

Van 'Aha-Erlebnis' tot 'Zwangswirtschaft'

Duitse woorden in het Nederlands

door

S. THEISSEN

Over Duitse woorden in het Nederlands is er nog niet zo heel veel geschreven. Wat de vreemde woorden over het algemeen betreft, wordt er meer aandacht besteed aan Franse en Engelse woorden of uitdrukkingen, die trouwens veel talrijker zijn, en wat de Duitse invloed in 't bijzonder betreft, worden er veel meer artikels en studies aan germanismen gewijd; misschien omdat de puristen die als 'gevaarlijker' beschouwen: ze zijn immers niet onmiddellijk als 'vreemd' te herkennen.

Nochtans treft men hier en daar lijsten aan van Duitse woorden: in 1909 citeert De Vooy in zijn „Duitse invloed op het Nederlands” er een veertigtal, waaronder (nu) ingeburgerde zoals *Hetze*, *Schlager*, *überhaupt*, *unverfroren* maar ook eendagsvliegen zoals *Anregung* en *Verhältnis* die door niemand anders vermeld worden. Ook in zijn 1936 verschenen „Nedersaksische en Hoogduitse invloeden op de Nederlandse woordvoorraad” vindt men weer een paar Duitse woorden die hij uit kranten heeft opgediept maar waarvan hij niet zegt hoe vaak ze gebruikt worden. Gerlach Royen heeft zich eveneens af en toe met Duitse woorden beziggehouden: in 1946 citeert hij er in „Ongaaf Nederlands” een twintigtal, waarvan de meeste, zoals *Verdiesseitigung* en *Jenseitsverlangen* slechts een efemeer bestaan schijnen te hebben gehad. Ook in „Taalpanoptikum” (1948) en „Taalrapsodie” (1953) heeft hij het enkele keren over Duitse woorden. Soms reageert hij vrij puristisch; meestal echter wordt de vraag gesteld welke de motieven zijn van dergelijke ontleningen en of men ze eventueel zou kunnen vertalen. Zo schrijft b.v. Overdiep in 1938 in *Onze Taal* een artikel over de vertaling van *überhaupt*.

Nergens echter vindt men een grondig onderzoek naar de frequentie van Duitse woorden of uitdrukkingen. Ook over de manier waarop ze soms aan het Nederlandse taalsysteem aangepast worden verneemt men zeer weinig. In april 1975 schreef *Onze Taal*:

„Het zou de moeite waard zijn eens systematisch te onderzoeken welke Duitse woorden in de Nederlandse krantetaal na ongeveer 1950 zijn gebleven en gekomen.” (p. 23)

Nu staan er in de woordenboeken van vreemde woorden tientallen en in sommige gevallen zelfs honderden Dww (voortaan zal ik deze afkorting bezigen voor Duitse woorden en wendingen); de verklarende wdb. vermelden echter slechts enkele daarvan of nemen ze in een lijst op van „in het dagelijkse leven gangbare termen, uitdrukkingen, zegswijzen en gevleugelde woorden uit de klassieke en moderne talen” (Van Dale).

Het lag dus voor de hand deze wdb. van vreemde woorden eens met elkaar te vergelijken. De Dww die men in alle of in de meeste onderzochte wdb. vindt, zouden dus theoretisch ook de gebruikelijkste zijn. De resultaten van dit vergelijkend onderzoek heb ik dan echter willen toetsen aan de frequentie van de Dww in de hedendaagse krantetaal. Het onderzoek zelf verloopt dan ook in drie fazen :

- I Vergelijking van de wdb. van vreemde woorden.
- II Onderzoek van ongeveer 30.000 blz. van Noordnederlandse weekbladen.
- III Kwantitatief onderzoek van 5 nummers van 4 Noordnederlandse en 4 Zuidnederlandse kranten en van 4 nummers van 2 Noordnederlandse en 2 Zuidnederlandse weekbladen.

Eerst moet er echter gezegd worden wat ik onder een Dww versta. Men zou kunnen denken dat de definitie ervan helemaal geen moeilijkheden oplevert : een Dww, zoals *überhaupt*, is een ontlening („als zodanig uit een vreemde taal overgenomen ...”, De Vooy); daarentegen is *begeestering* een germanisme, dus een barbarisme („naar vreemd model gevormd, het bestaat uit Nederlandse elementen, maar in zijn geheel is het onnederlands”, De Vooy). Er is echter geen scherpe grens tussen ontlening en barbarisme : het is b.v. niet zeker dat er een essentieel verschil is tussen *Reinkultur* (Dw) en *reincultuur* (germ.); het ‘germanisme’ is misschien niets anders dan het qua grafie en uitspraak vernederlandste Duitse woord. Ook de verklarende wdb. maken niet altijd een duidelijk verschil tussen Duitse woorden en germanismen : *schief* wordt door Van Dale (1924) en door Koenen (→ 1947) eerst als een germanisme beschouwd, daarna echter als een Duits woord¹. Er zijn zoveel overgangstadias tussen ontleningen en barbarismen dat elke scherpe begrenzing willekeurig moet zijn. Voor mijn part heb ik als Dww beschouwd : woorden en uitdrukkingen die door de verschillende wdb. als zodanig gekenmerkt worden maar ook de min of meer vernederlandste vormen ervan of samen-

1. Zie S. Theissen, *De Germanismen in de moderne Nederlandse woordenschat*, Belgisch Interuniversitair Centrum voor Neerlandistiek, Tongeren, 1975.

stellingen ermee die men in de kranten tegenkomt. Dww die al lang ingeburgerd zijn zoals *Ansicht, Edelweiß, Ober* of Dww die tot de vaktaal van de grammatici behoren, zoals *ablaut, anlaut, auslaut, inlaut, umlaut, Aktionsart, grammatischer Wechsel, rückumlautende werkwoorden* heb ik niet opgenomen. Ook met literaire citaten zoals b.v. „*der Moor hat seine Schuldigkeit getan, der Moor kann gehen.*”, heb ik geen rekening gehouden.

I. VERGELIJKING VAN DE WDB. VAN VREEMDE WOORDEN

In het 1936 verschenen wdb. van Fijn van Draat, getiteld „Vreemde woorden en gezegden *bij beschaafde Nederlanders in gebruik* met hunne Engelse equivalenten” (cursivering van mij) staan er een honderdtal Dww waarvan ongeveer de helft niet in de andere wdb. voorkomt (zie de alfabetische lijst van alle Dww aan het einde van deze studie).

In 1953 vermeldt Huizinga („Handboek voor vreemde woorden”) er ca. 250, waarvan men er ook weer ongeveer de helft slechts bij hem vindt; daaronder zijn opvallend veel Dww uit de handelstaal (een 40-tal), b.v. *Betriebswirtschaftslehre*, uit de muziektaal (een 20-tal), b.v. *Rauschpfeife* en uit de technische taal (een 20-tal), b.v. *Fernkompass*.

Fokko Bos („De vreemde woorden”, 1953) heeft er slechts een 60-tal opgenomen maar hij heeft ze wel bijzonder goed gekozen want slechts 5 ervan heb ik elders niet kunnen vinden.

In „Het Vreemde Woord” (1ste druk, 1936; 3de druk, 1953) vermelden Brandt/de Haan 180 Dww waarvan er een dertigtal niet elders voorkomen.

In zijn „Vreemde-woordenboek” (Prisma, 4de dr. 1956; 5de dr. 1970) heeft Kolsteren er een honderdtal opgenomen, waarvan er één vijfde slechts door hem geciteerd worden.

Ook Van Dale geeft vanaf 1950 in de aanhang een lijst van vreemde woorden, waaronder een 70-tal Dww (de specifiek literaire citaten niet meegerekend). Daarvan worden er 25 slechts door Van Dale vermeld.

In totaal vindt men in deze wdb. slechts 159 Dww die tenminste in 2 verschillende bronnen voorkomen. Houdt men rekening met de taalsfeer waarin ze thuishoren, dan kan men ze als volgt indelen:

algemene taal

68²

2. Ahnung, angeheitert, Ausdauer, Ausgleich, Backfisch, bitte, Begeisterung, Bühne, Bühnenfieber, Ding-an-sich, Dunkelmänner, ebenbürtig, Frühschoppen, gemütlich(keit), Grobian, Heimat, Heimwee, Hetze, hineininterpretieren, hoffähig, Katzenjammer, Kitsch, Kultur, Kurhaus, Lebemann, Leitmotiv, Liebelei, Mahlzeit, mass-

2de WO, politiek	20 ³
techniek	15 ⁴
cultuur	12 ⁵
muziek	11 ⁶
handel	8 ⁷
culinaire taal	6 ⁸
mode	2 ⁹
medische taal	2 ¹⁰
natuurkunde	2 ¹¹
uitdrukkingen	13 ¹²

Het spreekt vanzelf dat deze taalkringen niet altijd scherp begrensd zijn.

Daar ik van Brandt/de Haan twee drukken, een van 1936 (1ste dr.) en een van 1953 (3de dr.) geconsulteerd heb, was het mogelijk na te gaan of er, volgens dit wdb. Dww verdwenen zijn en of er nieuwe bij zijn gekomen. Van de 166 Dww die Brandt/de Haan in 1936 vermelden, komen er 45 in 1953 niet meer voor. Dit betekent nog niet dat ze ook alle 45 effectief verdwenen zijn, want 18 ervan vindt men in 1953 nog bij Huizinga¹³. Daaruit mag men echter niet de conclusie trekken dat deze 18 Dww nog gebruikt worden want ten eerste steunt Huizinga duidelijk op de eerste druk van Brandt/de Haan en ten tweede worden slechts 4 ervan, nl. *Grober Unfug*,

regeln, Pechvogel, Pöbel, Poltergeister, Posse, Prinzipienreiter(ei), Quatsch, Rodelbaan, Rücksicht, rücksichtslos, Rutschbaan, salonfähig, satisfaktionsfähig, Schadenfreude, Scharfmacher, Schieber, Schlaraffenland, Schluss, Schmiere, schneidig, Schundliteratuur, Schwung, Sehnsucht, Seitenhieb, Spielerei, Spiessbürger, Strapazen, Streber(ei), Taschenspieler, Tatbestand, Tendenz, Tingeltangel, überhaupt, unbedingt, unheimisch, unverfroren, Verdrängung, verrückt, Wandervogel, weltfremd.

3. Anschluss, Ausweis, Blitzkrieg, Ersatz, Feldgrau, Feldwebel, Führer, Heimwehr, Herrenmoral, Herrenvolk, Kanonenfutter, Küras(sier), Lebensraum, Liebesgabe, Pickelhaube, Putsch, Reichswehr, Schwadron, Spermark, Stahlhelm.

4. Bastelfunk, Bildfunk, Bücherfunk, Funkentelegraph, Funker, Funkhaus, Funkstelle, glückauf, Leistungsfähigkeit, Nur-Flügel-Flugzeug, Rundfunk, Tanzfunk, Tonfilm, Tonmeister, Zahnradbahn.

5. Aufklärung, Götterdämmerung, Jugendstil, Kulturkampf, Realpolitik, Realschule, Sturm und Drang, Tarnkappe, Uebermensch, Wanderjahre, Weihnachten, Weltschmerz.

6. Auftakt, Bratsche, Frosch, jodeln, Ländler, Pralltriller, Rheinländer, Satz, Schlager, Ständchen, Stehgeiger.

7. Aktiengesellschaft, Geschäft, gesetzlich geschützt, Krach, Messe, Schwerindustrie, Treuhänder, Urheber.

8. Kirschwasser, Kümmel, Schnaps, Sekt, wecken, Weihnachtsstollen.

9. Bubikopf, Schminke(en).

10. Blauer Heinrich, Genickstarre.

11. Firm, Föhn.

12. an sich, aus einem Guss, Befehl ist Befehl, Blut und Boden, der Dritte im Bunde, des Guten zuviel, des Pudels Kern, Grober Unfug, ins blaue hinein, mir nichts dir nichts, Schwamm drüber, so wie so, zum Beispiel.

13. Bastelfunk, Bildfunk, Bücherfunk, Funkentelegraph, Funker, Funkhaus, Funkstelle, Grober Unfug, Katzenjammer, massregeln, Nur-Flügel-Flugzeug, Schieber, Schmiere, Schwerindustrie, Spermark, Strapazen, Tatbestand, Tonfilm.

Katzenjammer, *massregeln* en *Strapatzen* ook nog elders vermeld (zie de alfabetische lijst aan het einde van deze studie).

In ieder geval blijven er 27 Dww (d.i. ca. 1/6de) waarvan men mag aannemen dat ze de tweede wereldoorlog niet overleefd hebben. Men kan ze als volgt indelen :

algemene taal : burschikos, Einjähriger, Kurtaxe, liebenswürdig, Mittelalter, schablonenmässig, schauerhaft, Schritt, Schwarzseher, Stelldichein, Tropenkoller, vorschriftmässig (sic !)

technische taal : Abbau, Schachfunk, Schiffartsfunk, Taube (vliegtuig)

handel, economie : Reichsbank, Reichsmark, Rücksendung vorbehalten, Schwarzarbeit, Schwarzahörer, Streikbrecher

politiek : Sturmabteilung

mode : Lackstiefel, Probiermamsell, Vorföhrdame

folklore : Schemenläufer

In de 3de dr. van Brandt/de Haan verschijnen ook 14 'nieuwe' Dww, waarvan er echter 2 (*Hetze* en *Seitenhieb*) niet echt nieuw zijn, want ze werden reeds in 1936 door Fijn van Draat vermeld. Blijven dus 12 Dww waarvan men mag aannemen dat ze inderdaad nieuw zijn :

algemene taal : Ausgleich, Habenichts (X), Kitsch, Quatsch, weltfremd

techniek : Blitzlamp (X), Spritzguss (X)

W.O. II : Ausweis, Feldwebel, Führer, Lebensraum

mode : Windjacke

Daarvan hebben er echter 3 (door een X gekenmerkt) geen stand gehouden : ze worden door geen andere bronnen vermeld.

Summa summarum geeft de vergelijking van deze twee drukken van Brandt/de Haan de indruk dat er tussen 1936 en 1953 20 % Dww minder zijn.

Ook van Van Dale heb ik twee drukken kunnen vergelijken : die van 1950 en die van 1961 ->. In deze laatste druk staan 3 nieuwe Dww, nl. *an und für sich*, *Nachwuchs* en *Planwirtschaft*. Er zijn geen Dww verdwenen : zelfs het verouderde *Valutaschwein* (een typisch tijdgebonden woord uit de jaren na de eerste wereldoorlog) vermeldt Van Dale nog steeds in de jaren zeventig.

Van het Prisma Vreemde-woordenboek heb ik eveneens twee drukken kunnen vergelijken : van de 98 Dww die Kolsteren in 1956 (4de dr.) citeert, heeft hij er in 1970 (5de dr.) 5 niet meer opgenomen, nl. *Funkstelle*, *gemütlich*, *Schund*, *Schwamm drüber*, en *schwärmerisch*. *Schwamm drüber* wordt echter in de jaren '60 en '70 nog door Van Dale vermeld. Ook van *gemütlich* weten we met zekerheid dat het niet verdwenen is want ik heb er Vb. van in de kranten gevonden (zie verder). Kolsteren heeft ook 2

'nieuwe' opgenomen, nl. *Fundgrube* en *Posse* die echter ook al weer niet echt nieuw zijn want het eerste vindt men bij F. Bos (1955) en het tweede reeds bij Brandt/de Haan (1936, 1953) en bij Huizinga (1953).

Met de conclusies uit zo'n vergelijking dient men dus voorzichtig te zijn. Ook zegt ze helemaal niets over de graad van inburgering van de opgenomen Dww: we hebben inderdaad gezien dat een belangrijk deel ervan slechts door een enkel wdb. vermeld worden. Als men echter de 6 geraadpleegde wdb. van vreemde woorden (samen 8 drukken: aangezien Lijst II in Van Dale 1950 en 1961 → bijna niet veranderd is, heb ik ze als een enkele druk beschouwd) met elkaar vergelijkt, dan kan men een lijst opmaken van de gebruikelijkste Dww. Neemt men als criterium dat een Dww slechts dan als gebruikelijk mag worden beschouwd als het in ten minste 4 van de 8 bronnen opgenomen is, dan krijgt men de volgende lijst van volgens de wdb. van vreemde woorden gebruikelijke Dww (voor de verschillende bronnen zie de alfabetische lijst):

– algemene taal:

8 br.: Ausdauer, Bühnenfieber

7 br.: Hetze, Kurhaus, Leitmotiv, rücksichtslos, salonfähig, Schadenfreude, Streber, überhaupt, unverfroren

6 br.: Heimat, Kitsch, Prinzipienreiter(ei), Rutschbaan, Strapazen

5 br.: Ahnung, bitte, hineininterpretieren, Katzenjammer, (Lebemann), Quatsch, (Schund), Schwung, Seitenhieb, unheimisch

4 br.: Ausgleich, ebenbürtig, gemütlich, Grobian, massregeln, Posse, (Schlaraffenland), schneidig, unbeding, (verrückt), (Wandervogel), weltfremd

– W.O. II; politiek:

7 br.: Ersatz

6 br.: Ausweis

5 br.: Anschluss, Feldwebel, Putsch

4 br.: Feldgrau, Führer, Heimweh, (Pickelhaube)

– techniek:

5 br.: glückauf

– cultuur:

8 br.: Weltschmerz

7 br.: Aufklärung, Sturm und Drang, Uebermensch

6 br.: Kulturkampf, Realpolitik

4 br.: Götterdämmerung, (Weihnachten)

– muziek

7 br.: schlager

5 br.: Ständchen

- culinaire taal :
 - 6 br. : Kümmel
 - 5 br. : wecken
- medische taal :
 - 4 br. : (Genickstarre)
- handel
 - 6 br. : Krach, Urheber
 - 5 br. : Messe
 - 4 br. : Aktiengesellschaft
- mode :
 - 6 br. : Schmink(en)
 - 5 br. : Bubikopf
- natuurkunde :
 - 7 br. : Föhn
 - 5 br. : Firn
- uitdrukkingen :
 - 7 br. : Schwamm drüber, so wie so
 - 6 br. : dir nichts dir nichts
 - 5 br. : ins blaue hinein

Van de ongeveer 500 Dww die in deze 8 bronnen vermeld worden zijn er dus slechts een 70-tal volgens het gekozen criterium 'gebruikelijk'. Het maakt echter een verschil of een Dww nog steeds in 1970 vermeld wordt of voor de laatste keer in de jaren '50 : men kan dus 8 Dww die, hoewel ze in 4 of meer bronnen voorkomen, in 1970 niet meer aangetroffen werden, uit deze lijst schrappen ; ze staan dan ook tussen haakjes. Er zijn echter ook toevallig 8 Dww die weliswaar slechts in 3 bronnen voorkomen maar die nog steeds in 1970 vermeld worden en die men dus aan bovenstaande lijst kan toevoegen ; nl. *Auftakt, Bühne, des Pudels Kern, Funkstelle, jodeln, Kirschwasser, Spielerei, zum Beispiel*. De verhouding tussen het aantal 'gebruikelijke' Dww en het totaal aantal Dww blijft dus 15 %. Het is evenwel niet zeker dat deze 'gebruikelijke' Dww ook werkelijk nog gebruikt worden. Aangezien ik me tot de geschreven taal heb moeten beperken, kon dit slechts door een krantenonderzoek aangetoond worden. Ik heb dit in twee fazen gedaan : aan de ene kant wilde ik een zo ruim mogelijke periode onder de loep nemen, om zoveel mogelijk verschillende Dww te vinden ; aan de andere kant wilde ik echter ook tot een kwantitatieve vergelijking komen van kranten en weekbladen, Noorden en Zuiden en natuurlijk van de frequentie van de verschillende Dww zelf, wat een in de ruimte gespreider maar in de tijd beperkter materiaal vergt.

II. ONDERZOEK VAN ONGEVEER 30.000 BLZ. VAN 4 NOORD-NEDERLANDSE WEEKBLADEN

In de eerste faze heb ik alle Dww opgeschreven, die ik tijdens de lectuur van Elseviers Magazine (van 1.12.70 tot 10.5.75), De Groene (van 1.12.70 tot 30.11.73), De Haagse Post (van 1.1.73 tot 1.9.74) en Vrij Nederland (van 1.8.74 tot 1.9.74) ben tegengekomen. Dit onderzoek heeft 124 verschillende Dww opgeleverd, waarvan ik de lijst laat volgen, in dalende frequentie, met vermelding van de bronnen (3 E = 3 keer in Elseviers Magazine), (G = De Groene, H = De Haagse Post, V = Vrij Nederland) en van de taalsfeer (zie verder voor de afkortingen).

Ueberhaupt ontbreekt op deze lijst: in deze eerste faze heb ik het niet opgetekend omdat ik ervan uitging dat het toch al ingeburgerd was. In het kwantitatief krantenonderzoek is deze lacune aangevuld.

f 9	taalsfeer	f 3	taalsfeer
rücksichtslos (4 E, 3 H, 2 G)	A	X Aha-Erlebnis (1 V, 1 G, 1 H)	A
f 7		X gründlich (2 E, 1 G)	A
X Fremdkörper (5 E, 1 G, 1 V)	A	X Kurieren am Symptom (3 E)	A
Spielerei (5 E, 1 G, 1 V)	A	schmieren (1 G, 1 H, 1 V)	B7
f 6		unheimisch (2 E, 1 G)	A
an sich (5 E, 1 G)	A	f 2	
so wie so (3 E, 2 G, 1 H)	A	X angehaucht (2 G)	A
f 5		Ausputzer (G, H)	B8
bühne (3 E, 2 H)	B7	ausradiert (G, H)	B3
X kaltstellen (2 E, 1 H, 2 V)	A	X Einzelgänger (E, V-	A
Nachwuchs (4 E, 1 V)	A	X Gesundes Volksempfinden (E,	A
salonfähig (1 H, 3 G, 1 V)	A	H)	A
Streber (2 E, 2 G, 1 H)	A	X Gründlichkeit (G, V)	A
Verelendung (4 G, 1 V)	A	hetze (E, G)	A
f 4		hineininterpretieren (E, G)	A
X Draufgänger (2 E, 1 G, 1 V)	A	ins blaue hinein (E, G)	A
X Fingerspitzengefühl (3 E, 1 G)	A	Prinzipienreiter (E, V)	A
gefundenes Fressen (1 E, 1 G,	A	Schutzhaft (G, V)	A
2 H)	A	unheimlich (E, H)	A
Prinzipienreiterei (4 E)	A	f 1	
Schwung (2 H, 1 G, 1 H)	A	X Angstgegner (E)	B8
unverfrozen (1 E, 1 G, 1 H,	A	Ausdauer (E)	A
1 V)	A	X ausnahmsweise (G)	A
Wiedergutmachung (2 E, 1 G,	A	X Beruhigung (H)	A
1 V)	B4	Blut und Boden (G)	B3
		X das war einmal (E)	A
		dies-seitig (E)	A
		Dritte im Bunde (E)	A

f 1	taalsfeer	f 1	taalsfeer
X Dummkopf (H)	A	X rauschen (E)	A
X Duzfreund (E)	A	X Realunternehmer (E)	B2
X Edelfresswelle (E)	A	X regeringsvriendlich (G)	B4
X Effekthascherei (E)	A	Reinkultur (E)	B9
X Einlage (V)	A	X Riesenerfolg (E)	A
endgültig (E)	A	X Rücksichtslosigkeit (H)	A
X Endlösung (G)	B3	X Salonmalerei (E)	A
X freischwebend (?)	A	Schadenfreude (G)	A
X freizügigkeit (E)	A	X Schlüsselerlebnis (E)	A
X fremdkörperisch (E)	A	X schnitt (H)	A
für sich (G)	A	X schon da gewesen (E)	A
X grossartig (E)	A	X schön (G)	A
X grüblerisch (G)	A	X Schönfilmerei (?)	B7
X grüne Wiese (E)	A	X Schönheitsfehler (E)	A
X heikel (E)	A	X Sinngebung des Sinnlosen (E)	A
Kindergarten (G)	A	spielmacher (H)	B8
X Klangfarben (G)	B6	Stehgeiger (H)	B6
X kleine Fehlleistung (E)	A	X steinreich (E)	A
X klein kariertes Denken (V)	A	strapazen (V)	A
X Kleinstaaterei (H)	B4	X Streberei (H)	A
X körperlich (H)	A	streberig (E)	A
X lebensbejahend (H)	A	X tüchtig (E)	A
X lebensunwert (G)	B3	Uebermensch (E)	B1
X Lehrfreiheit (V)	A	X umspielt (E)	A
X Lehrstück (V)	B7	Umwelt (E)	A
X Leistungszwang (G)	A	Umwertung aller Werte (E)	B1
X Lokalsprache (V)	A	X Unheimlichkeit (V)	A
X Machtübername (V)	B4	X untermenschen (G)	B1
X Marinespiel (E)	B3	X veranlagt (E)	A
X Meine Wenigkeit (?)	A	X verfremdend (G)	A
X Mit Vorsicht zu geniessen (E)	A	X verschmierend (E)	B7
X museumfähig (E)	A	volkstümlich (E)	A
X nebenbei (E)	A	X Weltfremdheit (V)	A
X Normalverbraucher (E)	A	Weltschmerz (E)	B1
X Operations-freudigkeit (E)	A	X wichtigtuering (V)	A
Planwirtschaft (E)	B2	Wichtigtuering (V)	A
X politisch unzuverlässig (G)	B4	X Wirkungsgeschiede (G)	A
Poltergeist (E)	A	X Wirtschaftswunder (G)	B2
X Pornowelle (E)	A	X Wortspielerei (G)	A
X Problemlösung (E)	A	X Zwangswirtschaft (E)	B2
quatsch (H)	A		

Uit deze lijst vallen de volgende conclusies te trekken :

a) evenals in de wdb. van vreemde woorden is het aantal hapaxen vrij groot : 89 van de 124, dus ongeveer 3/4.

b) 79 Dww (in de lijst voorzien van een X), dus ongeveer 2/3 worden niet door de wdb. vermeld ; 12 ervan zijn geen hapaxen ; sommige, zoals *Fremdkörper* (f 7), *kaltstellen* (f 5), *Nachwuchs* (f 5), *Draufgänger* (f 4), *Fingerspitzengefühl* (f 4) hebben een hoge relatieve frequentie. Ze komen bovendien in verschillende

weekbladen voor ; m.a.w. hun gebruik is niet te herleiden tot de germanomanie van de een of andere redacteur. Dit kan betekenen, ofwel dat de geraadpleegde wdb. van vreemde woorden zich vergist hebben door deze relatief gebruikelijke Dww niet op te nemen, ofwel dat deze Dww pas in de laatste jaren in zwang zijn gekomen. Om dit te bewijzen zou men echter de kranten uit de jaren '50 met die van de jaren '70 moeten confronteren.

c) de onderlinge vergelijking van de weekbladen ziet er als volgt uit :

weekbl.	totaal aantal Dww	verschillende Dww	daarvan kwamen slechts daar voor :
EM	110	81	46
GR	47	43	18
HP	30	26	11
VN	26	25	7

Men moet echter rekening houden met de respect. omvang van het onderzochte materiaal : dat van De Groene maakte slechts 1/4 uit van dat van Elseviers Magazine, dat van de Haagse Post 1/5 en dat van Vrij Nederland 1/50¹⁴. Zo gezien gebruikte EM, met in absolute cijfers het hoogste aantal Dww, er in de onderzochte periode eigenlijk het minst ; in HP en in GR stonden er relatief gezien 40 à 50 % meer en in VN zelfs 10 keer zoveel.

De verhouding totaal aantal Dww/aantal verschillende Dww bevestigt een bekende statistische wet : naar gelang men meer (in casu Duitse) woorden gebruikt, stijgt de kans dat men dezelfde woorden terugvindt : in VN zijn 25 van de 26 Dww verschillend, in EM slechts 81 van de 110.

Uit zo'n onderzoek zijn dus heel wat kwantitatieve gegevens te putten maar een echt kwantitatief onderzoek is het niet ; daarvoor was het materiaal te ongelijkmatig verdeeld ; er werd ook geen rekening gehouden met de dagbladen en ook niet met het Zuiden.

III. KWANTITATIEF ONDERZOEK

In een tweede fase heb ik dus een qua omvang beperkter maar qua spreiding ruimer materiaal onderzocht. Het waren 5 nummers van 4 Noordnederlandse kranten : NRC-Handelsblad (van 2 tot 7/11/1974), De Telegraaf, Het Algemeen Dagblad en Het Parool (alle drie van 4, 5, 6, 7, 9/11/1974) ; 5 nummers van 4 Zuidnederlandse kranten : Het Laatste Nieuws, De Standaard, Het Volk

14. EM : 22.000 blz. ; GR : 1500 blz = 4500 EM blz. ; HP : 4500 blz. = 4500 EM blz. ; VN : 120 blz. = 400 EM blz.

en Volksgazet (alle 4 van 4, 5, 6, 7, 9/11/1974). Verder 4 nummers van 2 Noordnederlandse weekbladen : Elseviers Magazine en Vrij Nederland (beide van 19, 26/10 ; 2, 9/11/1974) ; 4 nummers van 2 Zuidnederlandse weekbladen : Knack (van 16, 23, 30/10 ; 6/11/1974) en De Nieuwe (van 18, 25/10 ; 1, 8/11/1974). De omvang van het materiaal ziet er als volgt uit :

NN weekbl. : 880 blz. / NN kranten : 574 blz. (ongev. 1722 blz. weekbl.)
 ZN weekbl. : 860 blz. / ZN kranten : 586 blz. (ongev. 1758 blz. weekbl.)

Er werden 55 Dww gevonden, waarvan 31 verschillende ; daarvan had ik er 7 nog niet eerder gevonden : in de dalende frequentielijst zijn ze van een X voorzien.

Afkortingen : NRC : NRC-Handelsblad ; TE : De Telegraaf ; AD : Het Algemeen Dagblad ; PA : Het Parool ; LN : Het Laatste Nieuws ; ST : De Standaard ; HV : Het Volk ; VG : Volksgazet ; EM : Elseviers Magazine ; VN : Vrij Nederland ; KN : Knack ; DN : De Nieuwe.
 Voor de afkortingen van de taalsfeer, zie verder.

f 9	NN en ZN bronnen	taalsfeer
überhaupt	1 EM, 2 VN, 4 NRC, 2 KN	A
f 7		
ausputzer	1 VN, 4 PA, 1 AD, 1 TE	B8
f 4		
sowieso	2 VN, 1 HV, 1 KN	A
f 2		
fingerspitzengefühl	1 VN, 1 KN	A
kitsch	2 KN	A
Heimat	2 KN	A
Realpolitik	2 KN	B4
gründlich	1 E, 1 KN	A
gefundenes Fressen	1 VN, 1 VG	A
spielmacher	1 AD, 1 TE	B8
f 1		
an sich	HV	A
Bühne	DN	B7
Ersatz	KN	A
X geistig	ST	A
gemütlich	AD	A
Herrenvolk	KN	B3

X hineinlügen	DN	A
hineininterpretieren	DN	A
X Hochglanzkaschierung	KN	A
Jugendstil	KN	B1
X Langlauf	AD	B8
Machtsübername	VN	B4
Ordnung muss sein	VG	A
principenreiters	HV	A
Schwung	HV	A
Spielerei	HV	A
Ueberspitzung	NRC	A
X unheimlich	KN	A
X Wille zur Macht	NRC	B1
Wirtschaftswunder	KN	B2
X zweck	VN	A

Uit deze frequentielijst kan men de volgende verhoudingen opmaken :

a) vergelijking Noorden/Zuiden :

	NN bronnen	ZN bronnen
totaal aantal Dww	27	28
verschillende	19	24

Globaal gezien werden in het Noordnederlandse en in het Zuidnederlandse materiaal (naar omvang nagenoeg gelijk, zie boven) evenveel Dww aangetroffen ; in het Zuiden zijn er echter meer verschillende : van de 21 Dww met f 1 zijn er 14 uit het Zuidnederlands materiaal afkomstig. Verder schijnen er ook typische Noordnederlandse Dww te zijn : *ausputzer* (f N : 7, f Z : 0) en *spielmacher* (f N : 2, f Z : 0), twee voetbaltermen, schijnen niet tot de woordenschat van de Zuidnederlandse sportjournalist te behoren. *Ueberhaupt* komt vaker voor in het Noorden (f N : 7, f Z : 2). Van *Kitsch*, *Heimat*, *Realpolitik* heb ik slechts 2 Zuidnederlandse vb. gevonden. Ook in het Noordnederlandse krantenonderzoek (zie II) kwamen ze niet voor. Daaruit mag men echter niet concluderen dat ze in het Noorden onbekend zijn : *Kitsch* wordt immers vermeld door Brandt/de Haan (1953), Huizinga (1953), Bos (1955), Kolsteren (1956, 1970) en Van Dale (1950, 1961) ; *Heimat* en *Realpolitik* door Brandt/de Haan (1936, 1953), Huizinga, Bos, Kolsteren.

Ook met de Dww met f 1 moet men voorzichtig zijn : het feit dat ze in het onderzochte materiaal slechts in het Zuiden voorkwamen betekent niet dat ze in het Noorden ongebruikelijk zouden zijn : *Spielerei*, dat in het kwantitatief onderzoek niet voorkwam,

had in het Noordnederlandse onderzoek (II) de op een na hoogste frequentie, nl. f 7 ; ook *an sich* (f 6), *Bühne* (f 5), *Schwung* (f 4) en *hineininterpretieren* (f 2) werden in het Noorden aangetroffen, hoewel dit niet uit het *kwantitatief* onderzoek blijkt.

b) vergelijking kranten/weekbladen :

	Dww (verschillende)			Dww (verschillende)	
NN kranten	16	(7)	NN weekbl.	11	(8)
ZN kranten	8	(8)	ZN weekbl.	20	(16)

Hoewel het materiaal van de weekbladen 50 % minder omvangrijk was (1 blz. krant is naar schatting 3 blz. weekblad), vindt men er globaal gezien meer Dww in dan in de kranten. Men mag ook niet uit het oog verliezen dat woorden als *ausputzer* en *spielmacher* (in de kranten resp. f 6 en f 2) typische voetbaltermen zijn die dus eerder tot de krantetaal dan tot de taalsfeer van de weekbladen behoren. Laat men deze twee woorden hier buiten beschouwing dan is de verhouding (NN) kranten/(NN) weekbladen nog duidelijker in het voordeel van de weekbl. nl. 8(5)/11(8). Misschien hebben de redacteurs van de weekbladen meer vreemde-talenkennis dan hun collega's van de kranten, misschien lijden ze ook meer aan germano- (anglo-, franco-) manie (sommigen zullen zeggen aan gekdoenerij) maar ze schrijven vooral voor een publiek dat meer cultuur-minded is en waarvan men mag verwachten dat het die vreemde woorden ook begrijpt.

Er is echter een groot verschil tussen het Noorden en het Zuiden : in de Noordnederlandse kranten staan er dubbel zoveel Dww als in de Zuidnederlandse ; het aantal verschillende Dww is daarentegen gelijk. Wat de weekbladen betreft is het net omgekeerd maar hier is ook het aantal verschillende Dww dubbel zo hoog in het Zuiden. Daaruit zou men kunnen afleiden dat het cultureel verschil (gemeten aan de vreemde-talenkennis) tussen de gemiddelde krantelezer en de gemiddelde lezer van een weekblad in het Zuiden groter is dan in het Noorden. Er is echter ook een groot verschil tussen de verscheidene kranten of weekbladen : in het Zuiden nemen 1 weekblad (Knack) en 1 krant (Het Volk) 22 (respect. 17 en 5) van de 28 Dww voor hun rekening. Vooral van Knack krijgt men de indruk dat het een zwak heeft voor Duitse woorden. In het Noorden constateert men dat meer dan de helft van de 27 Dww in Vrij Nederland en NRC (respect. 9 en 6) voorkomen. Kranten die opvallend weinig Dww gebruiken zijn de Zuidnederlandse Standaard en Het Laatste Nieuws.

In dit kwantitatief onderzoek is er ook gelet op het verschil in gebruik van de Dww in de algemene taal, de sporttaal en de reclametaal. Van de 55 gevonden Dww kwamen er 40 in de algemene berichtgeving voor, 12 in de sporttaal en 3 in de reclametaal. Het zal niemand verwonderen dat de voetbaltermen *Ausputzer* en *Spielmacher* slechts in de sporttaal voorkwamen. *Fingerspitzengefühl* en *überhaupt* werden zowel in de sportberichten als in de algemene berichtgeving gebruikt. Eigenaardig genoeg werden *Langlauf* en *gemütlich* slechts in de reclametaal aangetroffen. *Gründlich* kwam zowel in de algemene als in de reclametaal voor.

Men moet zich nu wel de vraag stellen of het onderzochte materiaal representatief is: voor alle andere Noord- en Zuidnederlandse kranten en/of weekbladen is het dit natuurlijk niet; daarvoor zijn er te grote verschillen tussen bepaalde kranten/weekbladen. Wat de onderzochte kranten/weekbladen en die bepaalde periode betreft, is het echter wel representatief: ook bij een verdubbeling van het materiaal zouden er geen andere *verhoudingen* Noorden/Zuiden, kranten/weekbladen uit de bus zijn gekomen. Het bewijs hiervoor wordt geleverd door een proef die ik gemaakt heb nadat ik de helft van de weekbladen (2 van de 4 nummers) en drie vijfde van de kranten (3 van de 5 nummers) had onderzocht. Vergelijking b) zag er als volgt uit:

	Dww (verschillende)			Dww (verschillende)	
NN kranten	7	(5)	NN weekbl.	7	(7)
ZN kranten	4	(4)	ZN weekbl.	15	(14)

Aan de verhouding: dubbel zoveel Dww in de Noordnederlandse kranten en in de Zuidnederlandse weekbladen is dus niets veranderd.

Rest nog de vraag of 55 Dww, waarvan 31 verschillende, in 586 blz. kranten en 574 blz. weekbladen 'veel' is. Slechts een computer zou kunnen uittellen op hoeveel Nederlandse woorden een Dww gebruikt wordt. Aangezien ik echter hetzelfde materiaal ook op Franse en Engelse woorden heb onderzocht, kan men de resultaten globaal genomen (voor een uitvoerige bespreking van F en Eww verwijs ik naar een volgende studie) met elkaar vergelijken: er werden ruim 4 maal zoveel Franse ww. (285, waarvan 250 verschillende) en 30 maal zoveel Engelse ww. (1736) gevonden.

IV. VERGELIJKING NOORDNEDERLANDS KRANTENONDERZOEK (II)/KWANTITATIEF KRANTENONDERZOEK (III)

Indien er een absolute frequentie van Dww bestaat, dan moeten f II en f III overeenstemmen.

a) Lijst van de Dww met $f > 3$ in het Noordnederlandse krantenonderzoek (II) hun frequentie in het kwantitatief krantenonderzoek (III)

rücksichtslos	9	0
Spielerei	7	1
Fremdkörper	7	0
an sich	6	1
sowieso	6	4
Streber	5	0
bühne	5	1
kaltstellen	5	0
Nachwuchs	5	0
salonfähig	5	0
Verelendung	5	0
Draufgänger	4	0
gefundenes Fressen	4	2
Fingerspitzengefühl	4	2
Schwung	4	1
unverfroren	4	0
Wiedergutmachung	4	0
Prinzipienreiterei	4	0

b) Lijst van de Dww met $f > 1$ in het kwantitatief krantenonderzoek (III) hun frequentie in het Noordnederlandse krantenonderzoek (II)

überhaupt	9	[niet onderzocht]
ausputzer	7	2
sowieso	4	6
fingerspitzengefühl	2	4
kitsch	2	0
Heimat	2	0
Realpolitik	2	0
gründlich	2	3
gefundenes Fressen	2	4
spielmacher	2	1

Afgezien van *sowieso*, *gefundenes Fressen*, *Fingerspitzengefühl*, *gründlich* en *ausputzer* is de concordantie niet bijster groot. Ook als men rekening houdt met het verschil aan omvang van het materiaal (III is 1/5 van II) en het aantal gevonden verschillende

Dww (III : 31 ; II : 124) dan blijft deze discrepantie toch verwonderlijk. De twee Dww met de hoogste frequentie in het Noordnederlands onderzoek (*rücksichtslos* en *Fremdkörper*) komen in het kwantitatief onderzoek zelfs helemaal niet voor. Het gebruik van de meeste Dww schijnt dus erg situatiegebonden te zijn.

In dit verband is het ook interessant na te gaan of de Dww die het vaakst vermeld worden in de wdb. van vreemde woorden in de kranten ook echt gebruikt worden.

V. VERGELIJKING WDB. VAN VREEMDE WOORDEN/KRANTEN

Lijst van de Dww die in ten minste 6 van de 8 wdb. voorkomen en hun frequentie in de kranten.

wdb. vr. woorden	kranten			kranten	
	II	III		II	III
in alle 8 bronnen :	f	f		f	f
Ausdauer	1	0	Sturm und Drang	0	0
Bühnenfieber	0	0	überhaupt	/	9
Weltschmerz	1	0	Uebermensch	1	0
			unverfroren	4	0
in 7 bronnen :			in 6 bronnen :		
Aufklärung	0	0	Ausweis	0	0
Ersatz	0	1	Heimat	0	2
Föhn	0	0	Kitsch	0	2
Hetze	2	0	Krach	0	0
Kurhaus	0	0	Kulturkampf	0	0
Leitmotiv	0	0	mir nichts dir nichts	0	0
rücksichtslos	9	0	Prinzipienreiter(ei)	6	1
salonfähig	5	0	Realpolitik	0	2
Schadenfreude	1	0	Rutschbaan	0	0
schlager	0	0	Schmink(en)	0	0
Schwamm drüber	0	0	Strapatzen	1	0
sowieso	6	4	Urheber	0	0
Streber	5	0			

Van de ca. 500 gevonden Dww zijn er dus maar 2 die in de 8 wdb. van vreemde woorden én in de kranten voorkomen, nl. *Ausdauer* en *Weltschmerz*. Er zijn er 10 die in 7 bronnen én in de kranten voorkomen, nl. *Ersatz*, *Hetze*, *rücksichtslos*, *salonfähig*, *Schadenfreude*, *sowieso*, *Streber*, *überhaupt*, *Uebermensch* en *unverfroren*. Er zijn er 5 die in 6 wdb. én in de kranten voorkomen, nl. *Heimat*, *Kitsch*, *Prinzipienreiter*, *Realpolitik* en *Strapatzen*. Slechts *rücksichtslos*, *salonfähig*, *sowieso*, *Streber*, *überhaupt* en *unverfroren* hebben ook in de kranten een relatief hoge frequentie.

Van de 32 in de wdb. meest vermelde Dww werden er 15 niet in de kranten aangetroffen. Men mag daar echter niet uit concluderen dat ál deze Dww niet meer in gebruik zijn : een woord als *Ausweis* b.v. blijft waarschijnlijk beperkt tot de sfeer van WO II ; *Schminke* en *schlager* zijn misschien al verdrongen door resp. *make-up* en *hit* ; *Sturm und Drang*, *Kulturkampf*, *Aufklärung*, *Krach*, *Urheber* en *Bühnenfieber* zijn eigenlijk technische woorden die tot een specifieke gebruikssfeer behoren. Eigenaardiger is het dan wel dat Dww als *Leitmotiv* (dat ook buiten de muziektaal gebruikt wordt), *Schwamm drüber* en *mir nichts dir nichts*, die in bijna alle wdb. van vreemde woorden vermeld worden niet in het onderzochte krantenmateriaal voorkwamen. Dit zou erop kunnen wijzen dat ze nu minder gebruikt worden.

Aan de andere kant zijn er onder de 18 Dww uit het Noordnederlands krantenonderzoek (II) met $f > 3$ (zie lijst a) ook 4 die door geen van de geraadpleegde wdb. van vreemde woorden vermeld worden, nl. *Fremdkörper* (f 7), *kaltstellen* (f 6), *Draufgänger* (f 4), *Fingerspitzengefühl* (f 4). Van de 17 Dww met f 2 of 3 zijn het er nog eens 7 nl. : *Aha-Erlebnis* (f 3), *gründlich* (f 3), *Kurieren am Symptom* (f 3), *angehaucht* (f 2), *Einzelgänger* (f 2), *Gesundes Volksempfinden* (f 2), *gründlichkeit* (f 2). Van de 89 Dww met f 1 zijn het er 67 (zie lijst II). Van de 124 verschillende Dww uit het Noordnederlands krantenonderzoek worden er dus 78, d.i. bijna 2/3 door geen van de 8 geraadpleegde wdb. van vreemde woorden vermeld.

Van de 31 Dww uit het kwantitatief krantenonderzoek (III) werden er 13 niet in deze wdb. aangetroffen. Men kan ze in drie groepen indelen :

– *Fingerspitzengefühl*, *gründlich*, *Machtsübernahme* en *Wirtschaftswunder* komen ook voor in het Noordnederlands krantenonderzoek (II).

– *Ausputzer* en *Spielmacher* staan ook in Koenen (1974).

– *geistig*, *hineinlügen*, *Hochglanzkaschierung*, *Langlauf*, *Ueber-spitzung*, *Wille zur Macht* en *Zweck* kwamen slechts in het kwantitatief krantenonderzoek voor.

Aangezien het bijna uitgesloten is dat ál de onderzochte wdb. van vreemde woorden zich vergist hebben, hebben we hier met grote waarschijnlijkheid te maken met 'nieuwe' Dww.

VI. DE DWW IN DE VERKLARENDE WOORDENBOEKEN EN IN
JANSONIUS

Er is rekening gehouden met de volgende woordenboeken :

- a) verklarende wdb. : Van Dale (1924-1970), afk. VD
Koenen (1929-1974), afk. KE
Verschueren (1968), afk. VE
Weijnen (1973), afk. WE

Behalve *Strapatsen* heeft het WNT geen Duitse woorden opgenomen.

- b) vertalend wdb. : Jansonius (1950-1973), afk. JA

De volgende Dww worden erin vermeld (tussen haakjes de frequentie in onderzoek II en/of III) :

- Ausputzer (f II : 2, f III : 7), KE 74
Bühne (f II : 5, f III : 1), KE 74
Ersatz (f III : 1), KE 29->, JA 50->, VD 50->, VE 68
gefundenes Fressen (f II : 4, f III : 2), KE 74
hetze (f II : 2), KE 51->, WE 73
Kindergarten (f II : 1), VD 61->
Kitsch (f III : 2), VD 50->, KE 51->, VE 68
Prinzipienreiter(ei) (f II : 6, f III : 1) VD 61->
quatsch (f II : 1), KE 51->, VE 68
rücksichtslos (f II : 9), KE 51->
schmieren (f II : 3), KE 74
schneidig, VD 24->, KE 29 !
Schöngeist, KE 74
Schwamm drüber, JA 50 !
Schwung (f II : 4, f III : 1), JA 50, VD 61->
sowieso (f II : 6, f III : 4), KE 74
spielmacher (f II : 1, f III : 2), KE 74
strapatsen, 1. 'ongemakken', VD 61->
2. 'buitensporigheid' (f II : 1), KE 51->, VD 61->, VE 68,
WE 73, WNT 1940
Streber (f II : 5), VD 24->, KE 29->, JA 50->, VE 68, WE 73
Streikbrecher, VD 24 ! (schrijft bij vergissing 'Streichbrecher')
überhaupt (f III : 9), KE 29-> JA 50 !, VE 68, WE 73
Uebermensch (f II : 1), KE 29->, JA 50 !, VD 61->, VE 68, WE 73
Weltschmerz (f II : 1), VD 24->, KE 29->, VE 68
Wichtigter, VD 61->, KE 60.

De verklarende wdb. en Jansonius hebben dus slechts een twintigtal Dww opgenomen ; in de jaren '70 ziet de situatie er als volgt uit : Koenen (1974) heeft er 16, Van Dale (1970) 11, Verschueren (1968) 7, Weijnen (1973) 5 en Jansonius (1973) 2. Koenen vermeldt dus de meeste Dww (en in de jaren '70 meer

dan in de jaren '60); Van Dale geeft er maar 11 maar hij beschouwt ze dan ook „als onafscheidelijk van de Nederlandse taalschat” (p. 2515); andere Dww zoals *gefundenes Fressen*, *rücksichtslos* en *sowieso*, die bij Koenen in het verklarend deel staan, heeft hij in zijn Lijst II opgenomen.

Met de interpretatie van de verschillende drukken moet men voorzichtig zijn: uit het feit dat b.v. Jansonius *Schwamm drüber* in 1950 vermeldt maar niet meer in 1973 zou men kunnen concluderen dat deze uitdrukking niet meer gebruikt wordt, te meer daar Kolsteren ze in 1970 ook niet meer opgenomen heeft (in 1956 wél!) en ze bovendien in het onderzochte krantenmateriaal niet meer voorkomt. Ertégen spreekt echter dat Van Dale deze uitdrukking nog steeds in zijn Lijst II vermeldt. Jansonius heeft trouwens in 1973 ook *überhaupt* en *Uebermensch* niet meer opgenomen en die zijn heel zeker niet verouderd. Ook uit het feit dat Koenen *schneidig* na 1929 niet meer vermeldt kunnen we niet de conclusie trekken dat het nu niet meer bestaat want het staat nog steeds in Van Dale. Van *Streikbrecher*, dat Van Dale na 1924 niet meer heeft opgenomen, mag men echter wel aannemen dat het verouderd is: Brandt/de Haan (1936) is de laatste die het vermeldt. Het is eigenaardig dat Van Dale woorden als *ausputzer*, *Bühne*, *spielmacher* en *überhaupt* niet heeft opgenomen. Bij Koenen mist men *Kindergarten* en *Prinzipienreiter*. Vergelijkt men de Dww uit deze wdb. met de Dww die in het onderzochte krantenmateriaal de hoogste frequentie hebben, dan ontbreken in de verklarende wdb. *an sich*, *Fingerspitzengefühl*, *Fremdkörper*, *gründlich*, *hineininterpretieren*, *ins blaue hinein*, *kurieren am Symptom* en *unverfroren*.

VII. TAALSFEER EN GRAMMATICALE CATEGORIE

a) Taalsfeer:

De Dww behoren tot alle mogelijke taalsferen: naast neutrale Dww (meestal bijwoorden zoals *überhaupt* en *sowieso*) zijn er woorden die men onder de algemene taal moet rangschikken (zoals *Fingerspitzengefühl* en *rücksichtslos*), ook als ze oorspronkelijk tot de technische taal behoren maar in een algemene betekenis gebruikt worden (zoals *Fremdkörper*): al deze Dww heb ik in de lijsten II en III met een A aangeduid. Er zijn echter ook technische woorden die tot een specifieke taalsfeer behoren; deze heb ik in de lijsten II en III met B aangeduid. Kwantitatief genomen ziet de spreiding van de Dww over de verschillende taalsferen er als volgt uit:

Taalsfeer	aantal Dww in : NN onderzoek (II)	kwant. onderzoek (III)
A algemene taal	96	21
B technische taal		
1 cultuur	4	2
2 handel, economie	4	1
3 WO II	5	1
4 politiek	5	2
5 mode	0	0
6 muziek	1	0
7 toneel, film	5	1
8 sport	3	3
9 natuurkunde	1	0

Zelfs als men er rekening mee houdt dat nog andere onderverdelingen mogelijk zijn (b.v. filosofie, psychologie, literatuur), behoort veruit het grootste gedeelte van de Dww tot de algemene taal.

b) Grammaticale categorie :

	aantal Dww in II	III
substantieven	71	19
adjectieven	28	4
werkwoorden	4	2
bijwoorden	2	1
uitdrukkingen	19	5

Dat meer dan de helft van de Dww substantieven zijn lijkt me normaal. Het vrij grote aantal adjectieven bevestigt wat we boven over de frequentie van de Dww in de algemene taal gezegd hebben. Over het algemeen zijn de buigingsvormen correct (zie de vb.) ; ik heb slechts twee afwijkingen gevonden : *Het Gesundes Volks-empfinden* (EM en HP) waar men de Duitse uitdrukking niet heeft willen aanpassen, en *het volkstümlich varken* (EM) waar echter een drukfout in het spel zijn kan. Opmerkelijk is het grote aantal uitdrukkingen (15 %) : hier wordt niet alleen één woord overgenomen maar een hele structuur, soms een hele gedachte. Meer over dit probleem zou men slechts kunnen zeggen bij een vergelijking van de grammaticale categorie van de Dww met die van de Franse en de Engelse woorden in het Nederlands (zie echter ook beneden de aanpassing van b.v. Duitse werkwoorden aan het Nederlandse taalsysteem).

VIII. AANPASSING AAN HET NEDERLANDSE TAALSYSTEEM

Dww worden niet altijd zuiver overgenomen, ze worden soms op de een of andere manier aan het Nederlands aangepast :

a) in de grafie ¹⁵ :

1. door het gebruik van kleine beginletters bij substantieven : *bühne*, *freizügigkeit*, ins *blaue* hinein (zie beneden de verschillende grafieën in de kranten). De wdb. van vreemde woorden houden zich echter meestal aan de Duitse grafie. Omgekeerd vindt men soms ook hoofdletters waar het Duits een kleine beginletter gebruikt : *Gefundenes Fressen*, *Gesundes Volksempfinden*, klein *Kariertes Denken*.
2. door aanpassing van sommige klinkers of medeklinkers : woordspelerij (zie ook b), *Heimwee*, *Rutschbaan*, *Strapatsen*, *Schwam drüber* (Het Nederlands kent geen dubbele medeklinker aan het einde van een woord).
3. door het introduceren van een koppelteken in een samenstelling : *dies-seitig*, *Operations-freudigkeit*, *Prinzipien-reiterei*, *salon-fähig*, *so-wie-so*. Dit is waarschijnlijk een middel om lange woorden, waar het Nederlands minder van houdt dan het Duits, overzichtelijker te maken. Dit kan nog verder gaan, nl.
4. door te scheiden wat in het Duits aaneengeschreven wordt : *so wie so*.
5. door het inlassen van een verbindings-s : *Machtsübernahme* (het corresponderende germanisme is *machtsovername*!) ¹⁶ Men vindt ook het tegengestelde : *rücksichtslos* (naast *rücksichtslos*).
6. door het inlassen van een t voor z [ts] : *waltzer*.
7. door het weglaten van de umlaut : *Einzelganger* (Dit woord zou ook een samenstelling kunnen zijn met Ned. *ganger*). Over het algemeen blijft de umlaut echter behouden (zie *überhaupt*, *salonfähig*).

b) in de woordvorming, door de – soms losse – heterogene samenstelling van Duitse en Nederlandse woorden :

1. Duits woord + Ned. woord : *Ersatzzouders*, *Schundliteratuur*, *Schutzhaftvoorstellen*, een *Uebermensch-gevoel*, *Verelendingspolitiek*. Er is echter geen scherpe grens tussen grafische en morfologische aanpassing ; zie boven : *Einzelganger*.
2. Ned. woord + Duits woord : *Duits-gründlich*, *levens-bejahend*, *principenreiters*.

15. Aangezien ik me beperkt heb tot de geschreven (krante)taal, heb ik de aanpassing aan de Nederlandse uitspraak niet kunnen onderzoeken.

16. Zie S. Theissen, *De Germanismen in de moderne Nederlandse woordenschat*, p. 98.

3. Soms worden in een Duitse uitdrukking Nederlandse woorden geïntroduceerd : *an of für sich*, *het had geen zweck*. Het kan zelfs zo ver gaan dat een Duits woord, met een Engels woord geassocieerd wordt : *bühne-establishment*.
4. Samengestelde Duitse werkwoorden waarvan het tweede deel door het Nederlandse werkwoord vervangen wordt : *kalt stelt*, *een kaltgestelde*. In uitdrukkingen kan het Duitse door het Ned. werkwoord vervangen worden ; zo vindt men 'Befehl is Befehl' naast 'Befehl ist Befehl'. Dit schijnt erop te wijzen dat Nederlandse werkwoorden resistent zijn tegen Duitse concurrentie ; zie ook boven het zeer kleine aantal Duitse werkwoorden die in het Nederlands gebruikt worden.

c) soms krijgt een Duits woord een Nederlands achtervoegsel : streberig, wichtigtuering (Duits : -isch).

d) sommige Duitse substantieven op -er krijgen een Nederlands meervoud : *Draufgänger*s, *principenreiter*s, *streber*s, *Wichtigtuering*s. Er zijn echter meer correcte (Duitse) dan aangepaste meervouden. Deze grafische of morfologische aanpassingen gebeuren niet altijd bewust, ze hangen ook af van de (soms gebrekkige) kennis die de taalgebruiker van het Duits heeft.

e) soms wordt het genus van de Duitse substantieven aangepast : Beschouwt men als normaal dat het Duitse woord hetzelfde genus heeft als het corresponderende woord in het Nederlands en houdt men verder rekening met het feit dat ik geen onderscheid heb kunnen maken tussen mannelijke en vrouwelijke substantieven en dus slechts het- (D. *das*) van de-woorden (D. *der*, *die*) heb onderscheiden, dan ben ik maar 3 afwijkingen tegengekomen van het Duitse genus :

2 × het, waar het Duits *der* heeft, nl. *het Befehl*, *het Riesenerfolg* (N. het bevel, het succes)

1 × de, waar het Duits *das* heeft, nl. *de Schlüsselerlebnis*, naast *het Aha-Erlebnis*.

In dit laatste geval heeft het Duitse woord in zijn Nederlandse kontekst hetzelfde genus als in het Duits maar niét hetzelfde genus als het corresponderende woord in het Nederlands, nl. *de belevenis*. Op de vraag

„ ... of bij ontlening van een substantief het genus ook overgenomen wordt of toegekend op grond van interne factoren van formele of van semantische aard...” antwoordt Geerts : „Het is... duidelijk dat de in de taal heersende systematiek zeker sterk genoeg geacht kan worden om een klassificering op zuiver interne gronden aannemelijk

te maken. De invloed van de vreemde taal is in vergelijking daarmee ongetwijfeld te zwak. Was dat niet het geval dan zou het toch wel verbazing moeten wekken dat oorspronkelijk feminiene woorden er nooit in slagen hun genus te behouden..." („De nominale klassificatie van ontleningen", De Nieuwe Taalgids, 1970, Van Haeringen-nummer, p. 48).

In bovenstaand geval is de externe faktor echter sterker geweest dan de interne. Ook het feit dat er meer correcte (Duitse) dan aan het Nederlands aangepaste meervouden zijn (zie d) bewijst dat de externe invloed zeer sterk kan zijn. Het standhouden van het Duitse suffiks -los tegenover het Nederlandse -loos in *rücksichtslos* (f 9!) wijst in dezelfde richting.

f) soms wordt het Duitse woord gewoon vertaald: zo vindt men *aha-ervaring* naast *Aha-Erlebnis* en *principenruiter* naast *Prinzipienreiter*. Voor *Spielmacher* geeft Van Gelderen in 1969 slechts de omschrijving 'opbouwer van het spel'. In 1974 voegt Koenen daaraan toe: 'thans ook spelmaker'. Reeds in 1936 vermeldt De Vooy's het geval van *Scharfmacher* „dat na enige tijd voor scherpstlijper plaats maakte" (Nedersaksische en Hoogduitse invloeden, Verzamelde Taalkundige Opstellen, III, p. 157).

Overzicht van de grafie van de Dww in het onderzochte krantenmateriaal (zie boven de afkortingen van de kranten).

Aha-Erlebnis (GR, HP, VN), aha-Elebnis (GR)
 'an sich' (EM), an sich (3 EM)
 'Ausputzer' (GR), ausputzer (HP)
 'auradiert' (GR), ausradiert (HP)
 Bühne (EM), bühne (2 EM, 2 HP)
 'Draufgänger' (EM), Draufgänger (VN)
 Einzelgänger (EM), Einzelganger (VN)
 Fingerspitzengefühl (2 E), fingerspitzengefühl (EM, VN, KN)
 'Fremdkörper' (E), Fremdkörper (2 EM, HP, VN)
 'gefundenes Fressen' (HP), 'gefundenes fressen' (VG), Gefundenes Fressen (E), gefundenes fressen (HP)
 'Gesundes Volksempfinden' (E), Gesundes Volksempfinden (HP)
 'Gründlichkeit' (GR), gründlichkeit (VN)
 Heimat (KN), heimat (KN)
 'ins Blaue hinein' (EM), ins blaue hinein (EM)
 Machtübernahme (VN), Mchtsübernahme (VN)
 'Nachwuchs' (2 EM), Nachwuchs (2 EM, VN)
 'Prinzipienreiter' (EM), Prinzipienreiter (VN)
 'Prinzipien-reiterei' (EM), Prinzipienreiterei (2 EM)
 'rücksichtslos' (EM), rücksichtslos (EM, HP, GR), 'rücksichtlos' (GR), rücksichtlos (EM, 2 HP)

salonfähig (2 GR, VN, HP), salon-fähig (GR)
 'schmieren' (VN), schmieren (GR, HP)
 'Schwung' (EM), Schwung (EM), 'schwung' (HP), schwung (EM)
 sowieso (2 GR), so wie so (EM), so-wie-so (VN)
 'Spielerei' (EM), Spielerei (2 EM, GR), 'spielerei' (EM), spielerei (EM)
 Spielmacher (TE), spielmacher (AD, HP)
 Streber (2 EM), 'streber' (GR), strebers (HP, GR)
 'unheimisch' (?), unheimisch (EM, GR)
 'unheimlich' (EM), unheimlich (HP)
 'Verelendungstheorie' (VN), Verelendungstheorie (GR), verelendungs-
 theorie (GR)
 'Wiedergutmachung' (EM), Wiedergutmachung (GR)

Uit deze overzichtslijst kan men de volgende conclusies trekken :

– Als men rekening houdt met al de andere Dww die correct gespeld zijn, constateert men dat de correcte Duitse grafie vaker voorkomt dan een min of meer vernederlandste spelling.

– In een en dezelfde krant vindt men soms twee zonet drie verschillende grafieën.

– Uit het gebruik van aanhalingstekens zou men kunnen opmaken dat deze Dww nog als vreemd worden beschouwd ; dit is echter niet zo : de Dww met de hoogste frequentie in het Noordnederlandse krantenonderzoek (II), nl. *rücksichtslos* (f 9), *Spielerei* (f 7), *Fremdkörper* (f 7), *ausputzer* (f 7), *an sich* (f 6) vindt men zowel met als zonder aanhalingstekens. Van de 224 Dww uit dit onderzoek stonden er slechts 70, dus een derde, tussen aanhalingstekens. Ook van de 67 Dww met f 1 waren het er slechts 24. M.a.w. 2/3 van de Dww die zeker niet als frequent kunnen worden beschouwd worden zonder aanhalingstekens geschreven. In het kwantitatieve krantenmateriaal stonden er slechts 12 van de 55 Dww tussen aanhalingstekens. Het gebruik van de aanhalingstekens kan trouwens door de kontekst veroorzaakt worden, soms wijzen ze op een ironische bijbedoeling of op een andere gebruikssfeer van het Duitse woord, zoals in het volgende vb. : „De staat is in toenevende mate gaan fungeren als 'Ausputzer' ...” (GR, 20.2.71, p. 5). Het gebeurt ook dat een Dww, dat meer dan eenmaal in dezelfde tekst gebruikt wordt, de eerste keer tussen aanhalingstekens staat en daarna niet meer. Ook uit de cursivering van een Dww kan men niet afleiden dat het nog als vreemd wordt beschouwd : dit procédé wordt inderdaad soms gebruikt om de aandacht van de lezer op een belangrijk woord te vestigen.

Er vallen dus geen relevante conclusies te trekken uit het al dan niet gebruiken van aanhalingstekens of van cursivering.

IX. BETEKENISVERSCHIL

Drie Duitse woorden hebben in het Nederlands een andere betekenis ontwikkeld dan in het Duits (zie de vb. aan het einde van deze studie) :

– *schmieren*, als vakterm uit de toneeltaal bestaat in die betekenis niet als werkwoord in het Duits, wél *Schmierenkomödie*, *Schmierenschauspieler* en *Schmiere*.

– *Strapätzen* betekent in het Duits slechts 'vermoeienis, ontbering' ; in het onderzochte krantenmateriaal werd het steeds gebruikt in de betekenis van 'fratsen, gekke streken', al vermelden sommige wdb. beide betekenissen.

– *unheimisch* ('niet zoals thuis, niet op zijn gemak') heb ik gevonden in de betekenis van *unheimlich* ('griezelig, onheilspellend').

Van *Aha-Erlebnis* heb ik de indruk dat het in het Nederlands vaker voorkomt dan in het Duits, waar ik het persoonlijk nog nooit gehoord of gelezen heb. De meeste Duitse wdb. hebben dit woord zelfs niet opgenomen.

X. MOTIEVEN VOOR HET GEBRUIK

Nadat we gezien hebben wélke Dww in de Nederlandse krantetaal gebruikt worden en hóé ze gebruikt worden, moet men zich natuurlijk de vraag stellen waaróm ze gebruikt worden. In zijn „Duitse invloed op het Nederlands” (1909) zegt De Vooy :

„Voor een Duits woord in een Nederlandse zin kunnen... verschillende motieven bestaan : aan het ene uiterste pronkzucht en aanstellerij ; in het midden haast of gemakzucht ; aan het andere uiterste fijn taalgevoel en weloverwogen taalbehoefte.” (Verzamelde Taalkundige Opstellen II, p. 56).

Ook Gerlach Royen, die soms als purist reageert („überhaupt... mir nichts dir nichts... duitse woorden, die men over het algemeen beter doet te vermijden.”, *Taalpanoptikum*, p. 349), geeft toe dat er soms gegronde redenen kunnen zijn om een Dww te gebruiken ; in *Taalrapsodie* zegt hij :

„Het kan aanstellerig zijn, maar het kan ook wel eens voor de goede verstaander het goede woord zijn” (p. 436).

En in *Ongaaf Nederlands* :

„Meer dan eens maken auteurs het zich gemakkelijk, door niet eens te beproeven voor hun Duits een nederlands woord te vinden. Maar

ik wijs er toch nadrukkelijk op, dat het gebruik van elk Duits woord niet noodwendig uit gemakzucht voortkomt; er kunnen redenen zijn om niet te vertalen, of een Duits woord te bezigen..." (p. 44)

J. Huizinga was eveneens van mening dat een Dww soms om wille van de nauwkeurigheid gebezigd wordt:

„dikwijls is het, dat de grenzen der begrippen anders liggen, ... en dat het Deutsche woord juist een punt raakt, dat het Nederlandsche niet te treffen weet." (Cultuurhistorische Verkenningen, Haarlem 1929, p. 117 vlg., geciteerd door Michels in De Nieuwe Taalgids, 1950, p. 181).

Aan de hand van de gevonden voorbeelden stip ik enkele mogelijke motieven aan voor het gebruik van Dww:

- a) als Dww tot de internationale (tenminste Franse, Engelse) woordenschat behoren, zoals *Ersatz*, *Weltschmerz*, *Kindergarten*, hoewel dit laatste er niet in geslaagd is 'kleuterschool' te verdringen.
- b) invloed van de Duitse cultuur (literatuur, filosofie, kunst): *Wille zur Macht*, *der Dritte im Bunde*; *Umwertung aller Werte*, *an sich*, *Verelendungstheorie*; *Jugendstil*. Een uitdrukking als *Umwertung aller Werte* is trouwens universeler dan de b.v. door Van Gelderen voorgestelde vertaling: 'herwaardering' of 'nieuwe waardebevestiging'.
- c) als Dww tot een vaktaal behoren:
 - film of toneel: *schnitt*; *bühne*, *schmierer*, *Lehrstück*;
 - voetbal: *ausputzer*, *spielmacher*, *Angstgegner*. Aangezien de meeste voetbaltermen uit het Engels komen, is deze Duitse invloed toch wel eigenaardig;
 - linguïstiek: *anlaut*, *inlaut*, *auslaut*, *umlaut*.
- d) als Dww betrekking hebben op een typisch Duitse situatie: *Wiedergutmachung*, *Wirtschaftswunder*; nieuwe woorden zijn in dit opzicht: *Edelfresswelle* en *Lehrfreiheit*. Dww zoals *Blut und Boden*, *Endlösung*, *lebensunwert*, *Untermensch*, die historisch met het nationaal-socialisme verbonden zijn, roepen een heel ander associatief betekenisveld op dan de vertaling ervan.
- e) om aan een bericht over Duitsland een beetje couleur locale te geven: b.v. in

„... de *steinreiche* Duitsers..." (EM, 25.8.73, p. 62)

„Helmut Schmidt en zijn *Duzfreund* Valéry..." (EM, 14.12.74, p. 85)

„Dacht de heer Bahr nu werkelijk dat de USSR deze '*freizügigkeit*' tussen de beide Duitse Staten toelaat...?" (EM., 24.6.72, p. 56)

- f) als Dww in Nederlandse ogen/oren typisch zijn voor het Duitse volkskarakter, meestal met een pejoratieve bijbedoeling: *gründlich*, *Prinzipienreiter*, *rücksichtslos*, *schneidig*, *unverfroren*, *Befehl ist Befehl*, *Ordnung muss sein*. Ook het bestaan van een bijna gelijklopende Nederlandse parallelvorm kan het gebruik van het Duitse woord niet beletten: *gründlich* is voor een Nederlander nog grondiger dan 'grondig' en *Befehl* heeft blijkbaar een andere, meer pruisische gevoelswaarde dan 'bevel'. Het gebeurt zelfs dat het Duitse woord samen gebruikt wordt met de vertaling ervan:

„*Planwirtschaft*, een planmatig gedirigeerde economie.” (EM, 14.9.74, p. 86)

„de *Schutzhaft* of preventieve hechtenis van de nazi's...” (VN, 1.2.75, p. 19)

- g) soms wordt het Duitse woord boven het germanisme verkozen; zo vindt men *Macht(s)übernahme* naast 'machtsovername' en *Reinkultur* naast 'reincultuur'.
- h) als een Dww niet goed of slechts zeer omslachtig te vertalen is: *überhaupt*, *hineininterpretieren* („door vertolking of verklaring een bedoeling in iets leggen die er niet in zit, die de auteur niet gewild heeft”, Van Dale).
- i) als de beeldspraak in sommige gevallen plastischer is dan in het Nederlands:

Fingerspitzengefühl („fijn gevoel voor iets”, Van Gelderen);
gefundenes Fressen („buitenkansje”, Van Gelderen).

Waarschijnlijk zijn er nog andere motieven. Trouwens zijn de verschillende punten die ik aangestipt heb niets anders dan een poging tot en rationele verklaring en misschien is het allemaal 'hineininterpretiert'. In ieder geval is er tussen de twee uitersten die De Vooy signaleert, nl. aanstellerij en fijn taatgevoel ruimte voor heel wat schakeringen.

CONCLUSIE

a) In de geraadpleegde wdb. van vreemde woorden staan er meer dan 500 Dww. Slechts 15 % ervan komen in ten minste de helft van de wdb. voor maar slechts 10 % (54 Dww) ervan hebben we in het onderzochte krantenmateriaal gevonden. Daarnaast werden echter ook 86 Dww aangetroffen, die nog niet door de wdb. vermeld worden. Slechts 41 van de 140 Dww uit de

kranten werden meer dan eenmaal gebruikt. 2/3 zijn dus hapaxen : daarom is er ook zo weinig concordantie tussen Dww in de wdb. van vreemde woorden (I), het Noordnederlands materiaal (II) en het kwantitatief onderzoek (III). Summa summarum vertonen slechts een 20-tal van de in totaal gevonden ongeveer 600 Dww een relatief hoge frequentie. Als men ze volgens hun grammaticale categorie rangschikt, krijgt men de volgende lijst :

substantieven : Ausputzer, Bühne, Fingerspitzengefühl, Fremdkörper,
Kitsch, Prinzipienreiter, Schwung, Streber
adjectieven : gründlich, rücksichtslos, unverfroren
werkwoorden : hineininterpretieren, kaltstellen, schmieren
bijwoorden (bijw. uitdr.) : an sich, sowieso, überhaupt
uitdrukkingen : gefundenes Fressen, ins blaue hinein, Kurieren am
Symptom.

Ongeveer de helft hiervan staat noch in de wdb. van vreemde woorden, noch in de verklarende wdb., die wél b.v. *schneidig* (Van Dale) en *Schöngeist* (Koenen) vermelden, woorden die ik in meer dan 30.000 blz. kranten en weekbladen geen enkele keer ben tegengekomen. Dit betekent echter niet dat men deze Dww in het Nederlands nooit kan aantreffen, maar wél dat de wdb. niet altijd de gebruikelijke Dww opnemen.

b) We hebben ook geconstateerd dat heel wat Dww nooit echt het Nederlands zijn binnengedrongen (zie al de hapaxen in vergelijking I). Andere zijn verouderd (zie b.v. de vergelijking van de twee drukken van Brandt/de Haan) : soms verdwijnt het woord samen met het ding of met het begrip (b.v. *Valutaschwein* uit de jaren '30 en *Ausweis* uit de jaren '40), al hebben nog niet alle wdb. daar de consequenties uitgetrokken. Onder de nieuwe Dww (zie de lijsten II en III) zijn er zeker ook heel wat eendagsvliegen ; prognoses zijn hier echter onmogelijk.

c) De in het Nederlands gebruikte Dww komen uit zeer uiteenlopende taalkringen : naast overblijfselen uit de 2de wereldoorlog (meestal uit de woordenschat van het nationaal-socialisme) zijn er ook vrij recente voetbaltermen en heel wat woorden uit kunst en cultuur. Veruit de meeste Dww behoren echter tot de algemene taal.

d) Wat de verhouding Noorden/Zuiden betreft, had ik niet verwacht zo'n groot aantal Dww in het Zuiden te vinden : globaal gezien zijn er evenveel als in het Noordnederlandse krantenmateriaal maar er zijn meer verschillende woorden.

e) Gezien het publiek van de weekbladen is het niet verwonderlijk dat men daarin meer Dww tegenkomt dan in de dagbladen.

De weekbladen vormen echter geen homogeen blok ; er is een zeer groot onderling verschil : Vrij Nederland in het Noorden en Knack in het Zuiden gebruiken de meeste Dww. Ik heb niet kunnen uitmaken of er typisch Zuidnederlandse Dww zijn maar er schijnen wel typisch Noordnederlandse te zijn, b.v. *ausputzer* (waarvoor men in het Zuiden, evenals trouwens in Duitsland ! meestal *libero* gebruikt) en *spielmacher* (zie ook de vergelijking II/III).

f) Wat de aanpassing aan het Nederlandse taalsysteem betreft, hebben we geconstateerd dat de Duitse adjectieven, bijwoorden en uitdrukkingen (deze laatste vertegenwoordigen 15 % van het geheel !) meestal met de correcte Duitse vorm worden overgenomen. De werkwoorden, die niet zeer talrijk zijn, worden ofwel als infinitief ontleend of ze worden, vooral bij samengestelde werkwoorden (zoals *kaltstellen*), aan het Nederlandse systeem aangepast. De substantieven worden soms aan de Nederlandse spelling of – voor samengestelde substantieven – aan de regels van de Nederlandse samenstelling (weglaten of inlassen van de verbindings-s, b.v. in *Machtsübernahme* of *rücksichtlos*) aangepast ; die op -er krijgen soms een Ned. meervoud. Men vindt ze ook in samenstelling met een Ned. woord (b.v. *Uebermensch-gevoel*) en in enkele gevallen komt het zelfs tot een hybridische woordvorming (b.v. *woordspelerij*). Al deze aanpassingen hoeven niet bewust te zijn ; ze kunnen soms aan onkunde van het Duits te wijten zijn. Trouwens, in de meeste gevallen blijft de Duitse vorm behouden ; globaal genomen zijn de externe factoren dus belangrijker dan de interne (zie ook de bespreking van de genusafwijkingen).

g) Enkele woorden (*schmieren*, *Strapatzen*) hebben in het Nederlands een eigen betekenis ontwikkeld ; andere (*Aha-Erlebnis*, *ausputzer*) worden in het Nederlands waarschijnlijk al vaker gebruikt dan in het Duits.

h) Het is meestal niet mogelijk het motief van de gebruiker van Dww precies te bepalen : waar het bij de ene aan aanstellerij of gemakzucht te wijten is, kan het bij de andere aan fijn taalgevoel te danken zijn. Te vertalen of tenminste te omschrijven zijn de Dww natuurlijk allemaal maar er kunnen taaleconomische motieven zijn om een Dww te gebruiken : het Duits is nu eenmaal synthetischer dan het Nederlands (zie b.v. *salon-*, *museumfähig*). Er kunnen ook semantische motieven zijn : door de sfeer die het Duitse woord oproept kan het in een bepaalde situatie het enig juiste woord zijn. Bovendien zijn heel wat technische woorden (b.v. uit de linguïstiek) onmisbaar. Psychologisch gezien zou ik de verhouding tot het Duits als een haat-liefde-verhouding willen omschrijven : aan de ene kant blijkt er uit het feit zelf van de

ontlening een zekere bewondering, niet alleen voor de Duitse taal maar ook voor de Duitse cultuur en waarschijnlijk zelfs voor sommige karakteristieken van het Duitse volkskarakter (b.v. *gründlich*, *Ausdauer*) maar aan de andere kant hebben sommige van deze ontleningen een pejoratieve betekenis (b.v. *rücksichtslos*, *unverfroren*) of worden met een pejoratieve bijbetekenis gebruikt (b.v. *gründlich*), om van de nationaal-socialistische woordenschat maar te zwijgen.

Ik heb in deze studie principieel geen puristisch standpunt ingenomen maar zelfs als men het gebruik van Dww in het Nederlands vanuit een puristisch perspectief bekijkt, dan moet men toch constateren dat er niet veel Dww ook echt gebruikt worden: op 30.000 blz. kranten en weekbladen waren het er slechts 279 waarvan 140 verschillende. In hetzelfde materiaal kwamen er viermaal meer Franse woorden en dertigmaal meer Engelse woorden voor. Ik heb dus niet de indruk dat het Nederlandse taalsysteem bedreigd of zelfs aangetast wordt door het gebruik van enkele Dww. Als er een gevaar dreigt, dan is het van de Franse en nog veel meer van de Engelse kant. Maar dat is een ander verhaal en een andere studie.

VOORBEELDEN VAN ELKE GRAFIE VAN DE IN HET KRANTENMATERIAAL (II EN III) GEVONDEN DWW

- Ze horen het wel maar verstaan het niet, het *Aba-Erlebnis* ontbreekt hen. (VN, 31.8.74, p. 3)
- ... een *aba-erlebnis* voor maandagochtendlezers. (GR, 27.3.71, p. 5)
- 'Blitz', het links-*angehauchte* weekblad... (GR, 20.6.72, p. 5)
- De norm is 'an sich' al veel te hoog... (EM, 15.5.71, p. 86)
- Onze wrevel richt zich dan ook niet tegen de subsidie *an sich*. (EM, 30.9.72, p. 108)
- De Horeca-Ondernemer laakt *de publikatie-an-sich*. (EM, 1.5.71, p. 123)
- ... om er vanuit te gaan, dat die bewegingen in enig vruchtbaar theoretisch of praktisch perspectief een klasse (*an of für sich*) vormen (GR, 6.11.71, p. 8)
- Italië is voor Duitsland de bekende *Angstgegner*. (EM, 22.6.74, p. 44)
- Je moet over een behoorlijke *Ausdauer* beschikken. (EM, 6.1.73, p. 50)
- Het zal *ausnahmsweise* nog wel eens voorkomen. (GR, 28.3.70, p. 6)
- Joop van Daele: opkomende *ausputzer*. (HP, 2.3.74, p. 73)
- De staat is in toenemende mate gaan fungeren als '*Ausputzer*'. (GR, 20.2.71, p. 5)
- De belle époque was *ausradiert* (HP, 13.7.74, p. 21)
- ... moet Noord-Vietnam '*ausradiert*' worden. (GR, 20.3.71, p. 1)
- Als het *Befehl* eenmaal gegeven is we just do our job... (GR, 5.12.70, p. 4)
- Alom agenten en suppoosten van het *Befehl is Befehl* type... (HP, 6.7.74, p. 46)
- ... Het '*Befehl ist Befehl*'-principe. (EM, 5.4.75, p. 64)
- Wiegel is beslist knap, hij heeft alleen wat *Berubigung* nodig. (HP, 3.8.74, p. 42)
- De naar *Blut und Boden* theorieën riekende fascistoïde mystiek... (GR, 14.8.71, p. 3)
- ... hoe houden de pupillen zich op de *Bühne* respectievelijk op het podium. (EM, 7.9.74, p. 74)
- Een deel van *het bühne-establishment*... (HP, 30.6.73, p. 36)

- Maar we gaan er beslist geen politiek proces van maken. We spelen het ook niet op de *bühne*. (EM, 1.6.74, p. 33)
- ... vertelt over die goede oude tijd. *Das war einmal*. (EM, 24.4.71, p. 147)
- Kan er een vernietigender oordeel over heel dat '*dies-seitige*' gedoe worden uitgesproken? (EM, 4.5.74, p. 8)
- Wij zijn geen stel *Draufgänger*. (EM, 28.9.74, p. 22)
- ... dat zijn anti-papistische *Draufgänger*s. (VN, 5.7.75, p. 24)
- De president, als fractievoorzitter in het Congres eertijds een '*Draufgänger*'... (EM, 24.8.74, p. 71)
- Zij dienen zich aan als '*Dritte im Bunde*'. (EM, 11.8.73, p. 42)
- ... een idioot, echt een '*Dummkopf*'... (HP, 20.7.74, p. 21)
- Helmut Schmidt en zijn *Duzfreund* Valéry... (EM, 14.12.74, p. 85)
- Zo lijkt het ook of allerlei diëten, gebaseerd op principes die weinig met rationele voedingsleer te maken hebben, de onbetaalde rekening vormen van onze *Edelfresswelle*. (EM, 29.6.74, p. 67)
- ... brutale *Effekthascherei*. (EM, 10.5.75, p. 151)
- ... en als extra *Einlage* de drie zondagsdichters. (VN, 7.6.75, p. 23)
- Anne Marie Prins is aan ons toneel ... een *Einzelgänger*. (VN, 1.3.75, p. 25)
- De geboren Vlielanders zijn trotse '*Einzelgänger*'. (EM, 20.7.74, p. 42)
- Nu schoot de maandagavondaffaire de KRO *endgültig* in het verkeerde keelgat. (EM, 11.11.72, p. 147)
- Voor deze laatsten betekent de terreur een '*Endlösung*': wie niet weten te vluchten kunnen er op rekenen dat geprobeerd zal worden hen te doden. (GR, 19.6.71, p. 1)
- ... de *Ersatzzouder*s... (KN, 16.10.74, p. 69)
- Met diplomatiek *fingerspitzengefühl* bouwde hij zijn relaties met overheidsinstanties op... (EM, 24.7.71, p. 39)
- Noem het *Fingerspitzengefühl*, voor mijn part ervaring of wat dan ook... (EM, 24.8.74, p. 35)
- Een *freischwebende* intellectueel... (?)
- Dacht de heer Bahr nu werkelijk dat de USSR deze '*freizügigkeit*' tussen de beide Duitse Staten toelaat..., (EM, 24.6.72, p. 56)
- Misschien heeft de Daf-fabriek met al deze '*Fremdkörper*' enige originaliteit verloren... (EM, 30.9.72, p. 128)
- Ach, ik ben ook een beetje tegen de Nato in de zin dat het een *Fremdkörper* is. (VN, 31.8.74, p. 4)
- ... hoe *fremdkörperisch* zo'n gewoon autootje... ook mag uitkomen... (EM, 28.9.74, p. 195)
- ... (dat) moet toch *gefundenes fressen* zijn. (HP, 4.5.74, p. 63)
- Want voor deze partij is de huidige toestand in Oost-Groningen '*gefundenes Fressen*'. (?)
- In de nieuwe stemming van goodwill en samen-de-schouders-eronder zijn de beelden en verhalen *Gefundenes Fressen*. (EM, 17.8.74, p. 46)
- Als je in teater gaat morsen of hoe dan ook plat doen, kun je het nog '*geistig*' doen. (ST, 6.11.74, p. 12)
- ... *gemütliche* mensen... (AD, 9.11.74, p. 14)
- Men verwijt je... dat je speelt op het '*Gesundes Volksempfinden*'. (EM, 30.3.74, p. 82).
- ... dat *het Gesundes Volksempfinden* zich dan zal keren tegen alles wat lang haar heeft... (HP, 6.7.74, p. 25)
- En daar zijn ze vijftienvijftig jaar *grossartig* in geslaagd. (EM, 19.1.74, p. 87)
- ... in grote tegenstelling tot het (in mijn herinnering) *grüblerische* gehijg waarmee

- Ko van Dijk destijds in de Bord-versie onder zijn noodlot gebukt ging. (GR, 5.12.70, p. 11)
- ... geheel traditioneel *Duits-gründlich*... (?)
- Die *gründlichkeit* roept allemaal Derde-Rijks-associaties op... (VN, 31.8.74, p. 23)
- ... de '*Gründlichkeit*' speelde de makers parten... (GR, 8.8.72, p. 11)
- Om dezelfde reden trekt de discountwinkel *de grüne Wiese* in. (EM, 31.8.74, p. 103)
- De Memorie van Antwoord, die deze *heikele* kwestie tot onderwerp heeft, dateert van 16 december 1965. (EM, 23.1.71, p. 108)
- ... *Heimat*... (KN, 16.10.74, p. 165) ... een *Herrenvolk*... (KN, 23.10.74, p. 170)
- ... een giftige anti-Indonesië *hetze*... (GR, 12.6.71, p. 3)
- Is dit '*hineininterpretieren*'? (GR, 14.11.70, p. 11)
- ... dan wordt dat ogenblikkelijk *hineininterpretiert* als kritiek op Wiegel. (EM, 9.3.74, p. 75)
- ... het Springerplan ... om Sacharov ... in een fictieve redactie '*hineinzulügen*' (DN, 18.10.74, p. 16)
- ... '*Hochglanzkaschierung*'... (KN, 23.10.74, p. 117)
- ... een projectie '*ins blaue hinein*' (EM, 13.4.74, p. 65)
- Twee kolossale rookmachines puffen... 200.000 experimentele sigaretten per dag '*ins Blaue hinein*' (EM, 27.2.71, p. 67)
- ... '*Jugendstil*'... (KN, 16.10.74, p. 65)
- ... dat je zo'n minister, juist door hem een eigen hok te geven '*kalt stelt*' (EM, 8.3.75, p. 104)
- Presentatrice Inke Swanevelt is na twee jammerlijke uitzendingen al goeddeels '*kaltgestellt*' (HP, 20.1.73, p. 15)
- Het '*kaltgestellte*' joodse personeel... (EM, 4.1.75, p. 75)
- ... een '*kaltgestelde*' die enerzijds in reserve werd gehouden voor nog hogere taken... (VN, 28.9.74, p. 4)
- ... thuis als kind, in *de Kindergarten*, op school... (GR, 17.4.71, p. 3)
- ... *kitsch*... (KN, 16.10.74, p. 104)
- De vorm wordt voor een belangrijk deel bepaald door de cymbalen, die naast signalen (let op: een nieuw deel) ook pure *Klangfarben* geven. (GR, 24.7.71, p. 11)
- Als een gewone lezer al vindt dat Mulisch generaliseert (*kleine Feblleistung*: ik schreef eerst 'regisseert', wat wél zo juist is) (EM, 21.7.73, p. 53)
- Omdat ik dat een voorbeeld vind van *klein Kariertes Denken*. (VN, 31.8.74, p. 3)
- Als je van dat bonte geheel, die *Kleinstaaterie*, een geheel wilt maken... (HP, 1.12.73, p. 47)
- De humor is overigens niet puur *körperlich*. (HP, 20.7.74, p. 39)
- Wil men de materiële basis van ons bestaan saneren en daarbij de inflatie bestrijden dan helpt geen *Kurieren am Symptom*... (EM, 22.7.72, p. 4)
- ... vroeg in vorm zijn met '*Langlauf*'. (AD, 9.11.74, p. 15)
- Dat gaf een *lebensbejahend* resultaat (HP, 2.3.74, p. 47)
- Of zij die invalide en *lebensunwert*... zouden zijn. (GR, 6.2.71, p. 8)
- Op tal van instituten wordt op meer of minder subtiële wijze de '*Lehrfreiheit*' aangetast. (VN, 19.4.75, p. 29)
- ... een soort '*Lehrstück*' tegen corruptie. (VN, 23.11.74, p. 19)
- Leistungszwang* (GR, ?)
- Dit Guiana kent geen eigen '*Lokalsprache*' (VN, 30.11.74, p. 7)
- In de laatste jaren voor zijn definitieve *Machtübernahme*... (VN, 3.8.74, p. 2)
- Een klein jaar voor de *Machtübernahme* door Hitler (VN, 2.11.74, p. 21)
- Er wordt in de Middellandse Zee een politiek '*Marinespiel*' gespeeld. (EM, 10.7.71, p. 50)
- Meine Wenigkeit* voelt zich zeker niet in staat te beoordelen of... (?)

- Een prachtige Bonnes Mares 1966, 'Mit Vorsicht zu geniessen' maar ongetwijfeld een sterke, mooie Côte de Nuits. (EM, 4.11.75, p. 88)
- Voorwerpen die men vroeger 'museumfähig' vond... (EM, 5.5.73, p. 107)
- Joop Wolff (nam) de rol van theoretisch scholer van die nieuwe *Nachwuchs* over. (VN, 7.6.75, p. 1)
- Voor 'Nachwuchs' is niet tijdig gezorgd... [over sport] (EM, 10.4.71, p. 161).
- ... de computer die dit schaakpartijtje maar 'nebenbei' deed. (EM, 23.1.71, p. 67)
- Commerciële stunts, die de concurrentie steeds weer uitdagen en de 'Normalverbraucher' verheugen... (EM, 22.6.74, p. 38)
- Operations-freudigkeit* zowel van de kant van arts als patiënt... (EM, 16.2.74, p. 75)
- Ordnung muss sein*. (VG, 9.11.74, p. 10)
- Planwirtschaft*... een planmatig gedirigeerde economie... (EM, 14.9.74, p. 86)
- ... Of zij die hooggeschoold en *politisch unzuverlässig* zouden zijn... (GR, 6.2.71, p. 8)
- ... onthullend voor mij was dat slechts één foto van een 'Polsergeist' schijnt te bestaan... (EM, 8.3.75, p. 77)
- ... de Duitse 'Pornowelle'... (EM, 17.4.71, p. 119)
- ... enkele 'principenreiters' (HV, 9.11.74, p. 2)
- Ze is betweterig, een *Prinzipienreiter*, en moralistisch, (VN, 24.8.74, p. 17)
- En er is aanzienlijk minder *Prinzipienreiterei*. (EM, 20.11.71, p. 81)
- ... een afwezigheid van scherpslijperij, van 'Prinzipien-reiterei'... (EM, 18.8.73, p. 57)
- ... anders zouden het onverdraagzame calvinistische 'Prinzipienreiter' zijn geworden. (EM, 18.12.71, p. 131)
- Hij heeft er het proces van 'Problemlösung' revolutionair mee veranderd. (EM, 27.2.71, p. 69)
- Wat u vertelt is allemaal *quatsch*! (HP, 2.2.74, p. ?)
- Omdat het personeel geen zekerheid had, is er ook nog enorm gestolen. Het expeditiepersoneel ging 'ranschen', pikte goederen mee; er is voor zo'n anderhalf miljoen gestolen. (EM, 11.9.71, p. 141)
- ... *Realpolitik*... (KN, 30.10.74, p. 168)
- ... enige geavanceerde *Realunternehmer*... (EM, 22.3.75, p. 37)
- Al moet ik daaraan toegeven dat de inhoud van zijn lesmateriaal gelijk ook een stuk 'regierungsfreundlicher' werd. (GR, 28.11.72, p. 9)
- Het ... steriele milieu van deze universitaire 'Reinkultuur'... (EM, 17.4.71, p. 99)
- De reden voor het 'Riesenerfolg' lag voor de hand... (VN, 18.1.75, p. 5)
- ... 200.000 ton zout ... maar die volgens het voorgenomen gecontroleerde strooibeleid niet 'rücksichtslos' op de wegen zal worden gekwakt. (EM, 8.1.72, p. 77)
- Het *rücksichtslose* revolutionarisme... (GR, 12.2.72, p. 7)
- Hoewel een *rücksichtslose* competitie bepaald niet het hoogste ideaal is... (EM, 9.1.71, p. 11)
- Op en buiten het veld stel je die *Rücksichtslosigkeit* vast. (HP, 6.7.74, p. 46)
- De humbug waar veel poëzie zich altijd al met moeite van wist te onderscheiden is nu *salonfähig* geworden. (GR, 26.2.72, p. 10)
- Tijdschriften die buiten de officiële literatuur opereren, zoals Link en Derhalve, verschijnen te sporadisch om weerwerk te kunnen bieden tegenover de meer *salonfähige* libellen. (GR, 12.9.72, p. 10)
- ... dan wordt hun eigen standpunt er *salonfähiger* door. (VN, 2.8.75, p. 3)
- In de zogeheten 'Salomalerei'... (EM, 27.4.74, p. 121)
- ... satire of geen satire, solidariteit of *Schadenfreude*. (GR, 15.1.72, p. 11)
- Het is zelfs de *Schlüsselerlebnis* van mijn leven geweest. (EM, 22.6.74, p. 41)
- ... dat hij vaak niet de verleiding heeft kunnen weerstaan om wat te 'schmierem'. (VN, 21.12.74, p. 27)

- Toch *schmiert* Rod Steiger in zijn creatie van Napoleon erger dan... (GR, 5.12.70, p. 11)
- De vrouw staat op om open te doen, harde *schnitt* naar de munt die in de meter valt... (HP, 17.8.74, p. 31)
- Het heden schijnt dan slechts een gigantische herhaling en ... à la (sic!) perfectionering van wat '*schon da gewesen*' is. (EM, 14.8.71, p. 56)
- ... een serie nietszeggende zeer *schön* gefilmde plaatsjes. (GR, 21.11.70, p. 13)
- Amerikaanse *Schönfilmerei* waarbij vooral de zoomlens een belangrijke rol speelt. (?) Echter, de nauwlettende lezer zal wel verrast geweest zijn een paar *Schönheitsfehler* te hebben ontdekt. (EM, 16.12.72, p. 12)
- ... de *Schutzhaft* of preventieve hechtenis van de nazi's. (VN, 1.2.75, p. 19)
- En dan behoeft men niet meteen te denken aan de twee enorme biertenten die hier onvermijdelijk zullen verrijzen, maar dan dringt de '*Schwung*' zich op van dit hele complex met tentdak en al... [over München] (EM, 10.7.71, p. 55)
- Alles met een enthousiasme en een *Schwung*... (GR, 3.4.71, p. 3)
- Goedhart... scheen de '*schwung*' waarmee formele voorschriften in Latijns-Amerika gehanteerd worden prima te kennen. (HP, 24.11.73, p. 45)
- Hij ... hanteert de sigarendoos met de *schwung* van een sinjeur die geluk had in het leven... (EM, 1.5.71, p. 44)
- Geen spoor van trots nationalisme of heldenverering, geen geschiedkundige '*Sinngebung des Sinnlosen*' (EM, 8.5.71, p. 113)
- Hij neemt aan dat De Telegraaf bij de lezers van HP *sowieso* al in een scheef daglicht staat... (HP, 29.6.74, p. 4)
- ... omdat de regering *so wie so* van plan was... (EM, 13.10.73, p. 17)
- ... *so-wie-so*... (VN, 2.11.74, p. 29)
- Die vergelijkingen zijn geen *Spielerei*... (GR, 10.10.72, p. 10)
- Die neiging tot '*Spielerei*' die alle getoonde affiches wel hebben... (EM, 3.4.71, p. 111)
- Het aantal eigenaren dat deze fiets om de '*spielerei*' heeft... (EM, 20.3.71, p. 86)
- Met deze nieuwe mini van Toshiba is het bepaald geen *spielerei*. (EM, 1.5.71, p. 114)
- ... '*Spielmacher*'... (TE, 6.11.74, p. 17)
- Van Hanegem is de beste *spielmacher*. (HP, 1.6.74, p. 37)
- ... een *Stehgeiger*... (HP, 4.5.74, p. 34)
- De '*steinreiche*' Duitsers... (EM, 25.8.73, p. 62)
- De *strapaizen* die hij verleden week uithaalde vindt men elders in dit stuk... (VN, 31.8.74, p. 5)
- In de sport is hij een gewelddadig soort *Streber*... (EM, 17.4.71, p. 99)
- De kleinburgerlijke '*streber*'... (GR, 19.12.70, p. 10)
- Aan de ene kant de *strebers*, aan de andere kant de dogmatische ideologen. (HP, 18.8.73, p. 27)
- Niets wijst op onaangename *Streberei*... (HP, 17.8.74, p. 30)
- Enkele *streberige* figuren... (EM, 24.4.71, p. 129)
- De kleine delinquent ... moest eindelijk eens *tüchtig* worden aangepakt, om zijn eigen bestwil. (EM, 11.5.74, p. 104)
- ... *überhaupt* geen sprake. (NRC, 7.11.74, p. 13)
- Een griezelig soort *Uebermensch-gevoel*... (EM, 17.4.71, p. 99)
- Veel van de jonge mensen ... hebben vaak alleen maar bij hun ouders gewoond. Daardoor is er wel eens een gebrek aan zelfstandigheid, dat kan leiden tot '*Ueberspitzung*' waarbij scheidingen soms het gevolg zijn. (NRC, 4.11.74, p. 5)
- De knie '*umspielte*' pantalon... (EM, 27.1.73, p. 46)
- Die grote veranderingen in hun '*Umwelt*'... (EM, 30.11.74, p. 45)
- Er komt geen '*Umwertung aller Werte*'... (EM, 19.12.70, p. ?)

- Hier bekwrop de aanwezigen dat 'unheimische' gevoel bespioneerd te worden... (?)
 Je verwachtte een stad die *unheimisch* zou werken... (EM, 16.6.73, p. 76)
 ... een stuk *unheimlich* vertrouwde hedendaagse geschiedenis. (HP, 20.10.73, p. 44)
 Het resultaat is voorspelbaar: hallucinerend en vooral 'unheimlich' (EM, 22.1.72, p. 81)
 ... een gevoel van *Unheimlichkeit*... (VN, 7.12.74, p. 24)
 Het strand is ... afgesloten voor de autochtone *untermenschen*... (GR, 20.6.72, p. 3)
 ... een *unverfroren* stukje machtsstructuur van een binnenlandse veiligheidsdienst. (VN, 28.9.74, p. 4)
 Maar ik ben niet meer zo politiek *veranlagt*. (EM, 20.4.74, p. 23)
 Door 'Verelendung' zou de Surinaamse bevolking in Nederland tot het optimaliseren van haar eisen gebracht moeten worden... (GR, 19.9.72, p. 3)
 De 'Verelendungs-theorie' welke Strauss voorstaat... (VN, 12.4.75, p. 21)
 Wij zijn nu eenmaal geen aanhanger van een of andere primitieve *Verelendungs-theorie*... (GR, 24.4.71, p. 2)
 Het zwart-wit beeld geeft tegelijkertijd een *verfremdend* en documentair karakter. (GR, 12.2.72, p. 7)
 Mits goed gecoacht en niet *verschmierend* kunnen Van Dusschoten en Van Duin de Nederlandse revue weer tot leven brengen. (EM, 20.4.74, p. 117)
 Het *volkstümlich* varken... (EM, 10.5.75, p. 150)
 ... want juist *Weltfremdheit* is hem vreemd. (VN, 8.3.75, p. 1)
 Het rapport spreekt hier van *Weltschmerz-problemen*... (EM, 9.10.71, p. 119)
 Een handvol middelmatig getalenteerde *Wichtigtuers*... (VN, 17.8.74, p. 2)
 ... een *wichtigtueringe* formulering... (VN, 16.11.74, p. 11)
 ... een 'Wiedergutmachung' voor 300 jaar 'uitbuiting'... (EM, 8.2.75, p. 53)
 ... een stukje *Wiedergutmachung* van Duitse zijde... (GR, 6.5.72, p. 8)
 ... de 'Wille zur Macht' (NRC, 6.11.74, p. 11)
 ... een 'Wirkungsgeschichte' van dit of dat werk... (GR, 7.8.71, p. 10)
 ... een dodelijke rust die het Braziliaanse *Wirtschaftswunder* nodig heeft... (GR, 12.9.72, p. 5)
 ... een *Wortspielerei*... (GR, 13.9.69, p. ?)
 Door die zegenrijke *woordspielerei* gaat geen zee mij te hoog. (EM, 15.1.72, p. 43).
 ... moet men tot een 'deviezen-Zwangswirtschaft' overgaan. (EM, 8.7.72, p. 42)
 ... het had geen *zweck*. (VN, 9.11.74, p. 3)

ALFABETISCHE LIJST VAN ALLE GEVONDEN DWW
 MET OPGAVE VAN DE BRONNEN

Afkortingen

- BH, Brandt/de Haan
 BO, Bos
 CTT (AW), Commissie Technische Taal, alg. woorden
 DR, Fijn van Draat
 DV, De Vooys
 GR, Gerlach Royen
 HU, Huizinga
 JA, Jansonius
 KE, Koenen
 KO, Kolsteren
 OT, Onze Taal
 VD, Van Dale; L II: Van Dale Lijst II

VE, Verschueren

Veering, Mogelijkheden en Moelijkheden van Taalverzorging

WE, Weijnen

kr II: Noordnederlands krantenonderzoek

kr III: kwantitatief krantenonderzoek

- Abbau, BH, 36
 Abstecher, KO, 56, 70
 affenpinscher, DR, 36
 Aha-Erlebnis, kr II
 ahnen, DR, 36
 Ahnung, DR, 36; HU, 53; BO, 55;
 KO, 56, 70
 ahnungsvoll, DV, 1909
 Aktiengesellschaft, BH, 36, 53; HU, 53;
 KO, 56, 70
 aller Anfang ist schwer, VD 50, 61, L II
 alles schon dagewesen, VD 50, 61, L II,
 kr II
 alpenglügen, DR, 36
 an und für sich, VD, 61, L II
 an sich, KO 56, 70; kr II; kr III;
 VD 50, 61, L II
 angehaucht, kr II
 angeheitert, KO, 56, 70; VD 50, 61,
 L II
 Angstgegner, kr II
 Angströhren, HU, 53
 anklang, DR, 36
 Anklänge, DV, 1909
 ankurbeln, CTT (AW)
 Anrechtskarten, HU, 53
 anregung, DV, 1909
 Anschluß, HU, 53; BO, 55; KO, 56,
 70; VD 50, 61, L II
 Arbeitseinsatz, HU, 53; OT 75
 auf Flügeln des Gesanges, DR, 36
 Aufklärung, DR 36; BH 36, 53; HU,
 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Aufschwung, KO, 56, 70
 Auftakt, HU, 53; KO, 56, 70
 augenweide, DR, 36
 aus der Tiefe seines Bewußtseins, kr II
 aus einem Guß, KO, 56, 70; VD 50,
 61, L II
 Ausdauer, DR, 36; BH, 36, 53; HU,
 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD 50,
 61; kr II
 Ausgleich, BH, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 ausnahmsweise, kr II
 Ausputzer, KE, 74; kr II; kr III
 ausradiren (sic!), HU, 53; kr II (-ie-)
 Aussichtswagen, DR, 36
 Ausweis, BH, 53; HU, 53; BO, 55;
 KO, 56, 70; VD, 50, 61, L II
 Bauernfänger, HU, 53
 Befehl ist Befehl, KO, 56, 70; VD 50,
 61, L II; kr II
 Befundschein, HU, 53
 Bastelfunk, BH, 36; HU, 53
 Bahnung, HU, 53
 Backfisch, DR, 36; BO, 55
 Begeisterung, BH, 36, 53
 (levens-)bejahend, GR, 46
 Belegschaft, HU, 53
 Beobachter, HU, 53
 Beratungsstelle, HU, 53
 Beruhigung, kr II
 Bescheinigung, HU, 53
 Beschwerde-führer, HU, 53
 Bestandsaufnahme, HU, 53
 Betriebsführer, HU, 53
 Betriebswirtschaftslehre, HU, 53
 Bettlerleier, HU, 53
 Bewirtschaftung, HU, 53
 Bezugsrecht, HU, 53
 Biedermeier, HU, 53
 Bildfunk, BH, 36; HU, 53
 bildung, DR, 36
 bitte, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Blauer Heinrich, BH, 36, 53; HU, 53
 Blauzug, HU, 53
 Blitzlamp (sic!), BH, 53
 Blitzkrieg, HU, 53; KO, 56, 70
 Blut und Boden, HU, 53; VD 50, 61,
 L II; kr II
 Bogen, HU, 53
 Bogenflügel, HU, 53
 Bratsche, BH, 36, 53; HU, 53
 Bräu, BH 36, 53
 breitschwanz, KO, 53, 70; VD, 50->
 Brummstimme, HU, 53
 Bubikopf, BH, 36, 53; HU, 53; KO,
 56, 70
 Bücherfunk, BH, 36; HU, 53
 buchstabieren, HU, 53
 Bühne, HU, 53; KO, 56, 70; KE, 74;
 kr II; kr III
 bühnenfähig, DR, 36

- Bühnenfieber, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50, 61, L II; GR
 burschikos, BH, 36
 Dachgesellschaft, HU, 53
 das ewig weibliche, DR, 36
 das war einmal, kr II
 dauerleistung, CTT (AW)
 Denkmäler, HU, 53
 der Dritte im Bunde, DR, 36; VD 50, 61, L II; GR; kr II
 der Geist der stets verneint, DR, 36
 der Hahn im Korb, DR, 36
 der langen Rede kurzer Sinn, DR, 36
 Der Moor hat seine Schuldigkeit getan, der Moor kann gehen, DR, 36
 des Guten zuviel, DR, 36; VD, 50, 61, L II
 des Pudels Kern, DR, 36; KO, 56, 70
 Dichtung und Wahrheit, DR, 36
 die große Stunde, VD, 50, 61, L II
 diesseitig, DV, 1909; kr II
 Diesseits-beslommeringen, GR, 46
 Differenzspekulation, HU, 53
 Ding-an-sich, HU, 53; BO, 55; VD, 50, 61, L II
 drahtseilbaan (sic!), DR, 36
 Draufgänger, kr II
 Dummkopf, kr II
 Dunkelmänner, HU, 53; KO, 56, 70
 Durchführung, HU, 53
 Durchkonossement, HU, 53
 Durchlaucht, DR, 36
 Duzfreund, kr II
 ebenbürtig, DR, 36; BO, 55; KO, 56, 70
 Edelfresswelle, kr II
 Effekthascherei, kr II
 Eignungsprüfung, HU, 53
 eingeschüchtert, DV, 1936
 einheitlich, DV, 1909; KO, 56, 70
 Einjähriger, BH, 36
 Einlage, kr II
 Einzelgänger, kr II
 Emporkömmling, BO, 55
 endgültig, DV, 1909; kr II
 Endlösung, kr II
 entweder oder, VD, 50, 61, L II
 epoche makend, GR, 46
 Ersatz, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50->; VE, 68; KE, 29->; JA, 50->
 Fasching, HU, 53
 Federstand, HU, 53
 Feldgrau, BH, 36, 53; KO, 56, 70
 Feldweibel, BH, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Fernkompass, HU, 53
 Fernsprecher, HU, 53
 fest und offen, HU, 53
 Fingerspitzengefühl, kr II, III
 Firmeneinsatz, HU, 53
 Firm, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Fixgeschäft, HU, 53
 Flak, BO, 55
 Flatterzunge, HU, 53
 Fleischige Berthe, HU, 53
 Flitterwochen, HU, 53
 Föhn, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Forstwirtschaft, HU 53
 freischwebend, kr II
 freizügigkeit, kr II
 Fremdkörper, kr II
 fremdkörperisch, kr II
 Frosch, BH, 36, 53; HU, 53
 Frühschoppen, DR, 36; HU, 53
 Führer, BH, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Fundgrube, BO, 55; KO, 70
 Funkbild, HU, 53
 Funkbörse, HU, 53
 Funkentelegraph, BH, 36; HU, 53
 Funker, BH, 36; HU, 53
 Funkhaus, BH, 36; HU, 53
 Funk-Heinzelmann, HU, 53
 Funkmeisterei, HU, 53
 Funkspruch, HU, 53
 Funkstelle, BH, 36; HU, 53
 Funkturm, HU, 53
 Funkwerbung, HU, 53
 für sich, WE, 73, kr II
 (levens-)Ganzheit, GR, 46
 ganzheitlich, GR, 46
 Ganzheitsgedanke, GR, 46
 Gassenhauer, HU, 53
 Gefolgschaft, HU, 53
 Gefreiter, HU, 53
 gefundenes Fressen, VD 50, 61, L II; KE, 74; kr II, III
 Gehänge, HU, 53
 Geige, HU, 53
 geistig (doen), kr III
 Geld spielt keine Rolle, VD, 50, 61, L II
 Geltungswelle, Veering
 Gemeingläubiger, HU, 53

- Gemeinsinn, DV, 1936
 gemütlich(keit), DR, 36; BH, 36, 53;
 KO, 56; DV, 1909, kr III
 Genickstarre, BH, 36, 53; HU, 53;
 BO, 55; VD, 24
 geniessbar, DV, 1909
 Genossen, OT, 75
 Genossenschaft, HU, 53
 geröll, DR, 36
 Gesamteindruck, DV, 1909
 Geschäft, BH, 36, 53; HU, 53; VD,
 50, 61, L II
 Gesellschaft, BH, 36, 53
 Gesellschafter, HU, 53
 gesetzlich geschützt, BH, 36, 53; HU,
 53
 Gestalttheorie, K 56, 70; GR, 46
 Gestapo, KO, 56, 70
 Gestehungskosten, HU, 53
 Gesundes Volksempfinden, kr II
 Gesundung, HU, 53
 getrennt marschieren, vereint schlagen,
 VD, 50, 61, L II
 Gewerbebund, BH, 36, 53
 Gewerke, HU, 53
 Gewerkschaft, HU, 53
 gewusst, OT, 75
 Gleichschaltung, HU, 53
 glückauf, BH, 36, 53; HU, 53; KO,
 56, 70
 Götterdämmerung, DR, 36; HU, 53;
 KO, 56, 70
 Goulaschkanone, HU, 53
 grell, DV, 1909
 grober Unfug, BH, 36; HU, 53; VD,
 50, 61, L II
 Grobian, BH, 36, 53; KO, 56, 70
 grossartig, kr II
 Grübeleien, GR, 46
 grübeln, DR, 36
 Grübler, DV, 1909
 grüblerisch, kr II
 Grundbuchamt, HU, 53
 gründlich(keit), kr II, III
 grundverschieden, DV, 1936
 Grüne-Wellen-System, HU, 53
 grüne Wiese, kr II
 Gutscheine, HU, 53
 haarsträubend, KO, 56, 70
 Habenichts, BH, 53
 Haftung, VD, 50, 61, L II
 Hakenkreuz, HU, 53
 Halde, HU, 53
 Hammerklavier, HU, 53
 Hang, DV, 1936
 heikel, kr II
 heilanstalt, DR, 36
 Heimat, BH, 36, 53; HU, 53; BO,
 55; KO, 56, 70; kr III
 heimatlos, DV, 1909; KO, 56, 70
 Heimwee (sic!), DR, 36; HU, 53
 Heimwehr, BH, 36, 53; HU, 53; KO,
 70
 Heizelmännchen, HU, 53
 herabsetzend, DV, 1909
 Herrenmoral, HU, 53; KO, 56; VD,
 50, 61, L II
 Herrenvolk, U, 53; KO, 56; kr III
 hervorragend, KO, 56, 70
 Hetze, DV, 1909; DR, 36; BH, 53;
 HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD,
 50, 61, L II; KE, 51->; WE, 73;
 kr II
 hineininterpretieren, HU, 53; BO, 55;
 KO, 56, 70; VD, 50, 61; kr II, III
 hineinlügen, kr III
 hintergrund, DR, 36
 hinterland, DR, 36
 Hintertreppenroman, VD, 50, 61, L II
 Hochglanzkaschierung, kr III
 Hochstapler, HU, 53
 hoffähig, DR, 36; HU, 53
 Hörergruppe, HU, 53
 Hurrah-Patriot, HU, 53
 im grossen und ganzen, VD, 50, 61, L II
 Industrieschaften, HU, 53
 ins blaue hinein, DR, 36; HU, 53; KO,
 56, 70; VD, 50, 61; kr II
 Ist-Bestand, HU, 53
 Istwert, CTT(AW)
 jenseitig, DV, 1909
 Jenseits, KO, 56, 70
 Jenseitsverlangen, GR, 46
 jetzt gehts los, VD, 50, 61, L II
 jodeln, HU, 53; KO, 56, 70
 Johannestrieb, HU, 53
 Jugendfunkt, HU, 53
 Jugendstil, HU, 53; BO, 55; kr III
 Jungfernfahrt, HU, 53
 Jungfernrede, HU, 53
 Kabale und Liebe, DR, 36
 kaltstellen, kr II
 Kammersänger, HU, 53
 Kanonenfutter, DR, 36; HU, 53
 Kantorei, HU, 53

- Katzenjammer, DR, 36; BH, 36; HU, 53; KO, 56, 70
 kaufmännisch, DV, 1909
 Kellner, HU, 53
 kerbschnitt, DR, 36
 Kindergarten, VD 61->; kr II
 Kirschwasser, BO, 55; KO, 56, 70
 Kitsch, BH, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50->; KE, 51->; VE, 68; kr III
 Kladderadatsch, HU, 53
 Klangfarben, kr II
 kleine Fehlleistung, kr II
 klein kariertes Denken, kr II
 Kleinstaaterei, kr II
 knackwurst, DR, 36
 (einen)knicks machen, DR, 36
 knobeln, KO, 56, 70
 komische Alte, VD, 50, 61, L II
 körperlich, kr II
 Kosewort, VD, 50, 61, L II
 Krach, DR, 1936; BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Kuhreigen, HU, 53
 Kultur, DR, 36; HU, 53
 Kulturkampf, BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Kümmel, DR, 36; BH, 36, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Kürassier, BH, 36, 53; HU, 53
 kurgast, DR, 36
 Kurhaus, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Kurieren am Symptom, kr II
 Kurtaxe, BH, 36
 Lackstiefel, BH, 36
 Ladenhüter, HU, 53
 Ladeschein, HU, 53
 Lager, KO, 56, 70
 Ländler, BH, 36, 53; HU, 53
 Landmannschaft, HU, 53
 Landschaften, HU, 53
 Landtag, BH, 36, 53
 Langlauf, kr III
 Lebemann, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55
 lebensbejahend, kr II
 Lebensraum, BH, 53; HU, 53; VD, 50, 61, L II
 lebensunwert, kr II
 Leerlauf, HU, 53
 Lehrfreiheit, kr II
 Lehrstück, kr II
 leichtlebig, DV, 1909
 leistung, CTT
 Leistungsfähigkeit, BH, 36, 53; HU, 53
 Leistungszwang, kr II
 Leitbild, GR, 46
 Leitmotiv, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Liebelei, HU, 53; VD, 50, 61, L II
 liebenswürdig, BH, 36
 Liebesgabe, BH, 36, 53; HU, 53
 Liedertafel, VD, 24
 Liegenschaften, HU, 53
 Lokalsprache, kr II
 löss, KO, 56, 70
 Machtsübernahme, kr II, III
 Mahlzeit, BH, 36, 53; HU, 53
 Mahnruf, DV, 1909
 Maifeld, HU, 53
 Marinespiel, kr II
 massregeln, DR, 36; BH, 36; HU, 53; VD, 50, 61, L II
 mehr Licht, VD, 50, 61, L II
 Meine Wenigkeit, kr II
 Menschliches Allzumenschliches, VD, 50, 61, L II
 menschenverstand, OT, 44
 Mensur, VD, 50, 61, L II
 Messe, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 mir nichts, dir nichts, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70; GR, 46; VD, 50, 61, L II
 Mit Vorsicht zu geniessen, kr II
 Mitesser, BH, 36, 53
 Mittelalter, BH, 36
 (die) multiplicität der Fälle (sic!), DR, 36
 museumfähig, kr II
 Nachtrag(setat), HU, 53
 Nachweis, HU, 53
 Nachwuchs, VD, 1961, L II; kr II
 Nährstand, HU, 53
 nebenbei, kr II
 nicht auf Lager, BH, 36, 53
 Normalverbraucher, kr II
 nulstufe (sic!), DR, 36
 Nur-Flügel-Flugzeug, BH, 36; HU, 53
 offener Wein, DR, 36
 Ohrenschmaus, DR, 36
 Operations-freudigkeit, kr II
 Ordner, HU, 53
 Ordnung muss sein, VD, 50, 61, L II; kr III

- Pechvogel, BH, 36, 53; HU, 53
 pfuscher, DR, 36
 Pickelhaube, DR, 36; BH, 36, 53;
 HU, 53
 Planwirtschaft, VD, 61, L II; kr II
 Pöbel, BH, 36, 53; HU, 53
 politisch unzuverlässig, kr II
 Poltergeister, BH, 36; HU, 53; kr II
 Pornowelle, kr II
 Posaune, HU, 53
 Posse, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 70
 Pralltriller, BH, 36, 53; HU, 53
 Preiselbeere, BH, 36, 53
 Prinzipienreiter(ei), DR, 36; BH, 36,
 53; KO, 56, 70; VD, 50->; kr II,
 III
 Probiermamsell, BH, 36
 Problemlösung, kr II
 Protzer, DV, 1936
 Putsch, BH, 36, 53; HU, 53; KO,
 56, 70
 Quatsch, BH, 53; HU, 53; KO, 56,
 70; VD, 50, 61, L II; KE, 51->;
 VE, 68; kr II
 Quelle, HU, 53
 Querstand, HU, 53
 Quittungskarte, HU, 53
 Quittungsstempel, HU, 53
 Randglosse, BH, 36, 53
 rauschen, kr II
 Rauschpfeife, HU, 53
 Realpolitik, BH, 36, 53; HU, 53; BO,
 55; KO, 56, 70; kr III
 Realschule, BH, 36, 53; HU, 53
 Realunternehmer, kr II
 Rechthaberei, GR, 46
 regierungsfreundlich, kr II
 Reichsbank, BH, 36
 Reichsmark, BH, 36
 Reichswehr, BH, 36, 53; HU, 53
 Reinkultur, kr II
 reizend, BH, 36, 53
 Reizhöhe, HU, 53
 Reizschwelle, HU, 53
 Rheinländer, BH, 36, 53; HU, 53
 Riesenerfolg, kr II
 Rodelbaan (sic!), DR, 36; HU, 53
 Rückgang, HU, 53
 Rücklage, HU, 53
 Rückpositiv, HU, 53
 rucksack, DR, 36
 Rücksendung vorbehalten, BH, 36
 Rücksicht, DR, 36
 rücksichtslos, BH, 36, 53; HU, 53;
 BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50, 61,
 L II; KE, 51->; OT, 75; kr II
 Rückichtslosigkeit, kr II
 Rundfunk, BH, 36, 53; HU, 53
 Rundschau, HU, 53
 Rutschbaan (sic!), DR, 36, BH, 36,
 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Sachwert, HU, 53
 salonfähig, BH, 36, 53; HU, 53; BO,
 55; KO, 56, 70; VD, 50, 61, L II;
 DV, 1909; GR, 46; kr II
 Salonmalerei, kr II
 satisfaktionsfähig, BH, 36, 53; BO, 55
 Satz, BH, 36, 53; HU, 53
 schablonenmässig, BH, 36
 Schachfunk, BH, 36
 Schadenfreude, DR, 36; BH, 36, 53;
 HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; kr II
 Scharfmacher, BH, 36, 53; HU, 53;
 DV, 1909
 schauderhaft, BH, 36
 Schemenläufer, BH, 36
 Schicksalsstunde, VD, 50, 61, L II
 Schieber, DR, 36; BH, 36; HU, 53
 Schiefer, BH, 36, 53
 Schifffartsfunk, BH, 36
 Schifferklavier, HU, 53
 Schlager, DR, 36; BH, 36, 53; HU,
 53; BO, 55; KO, 56, 70
 Schlaraffenland, BH, 36, 53; HU, 53;
 BO, 55
 Schlauch, BH, 36, 53
 Schleifer, HU, 53
 Schlendrian, BH, 36, 53, BO, 55
 Schluss, HU, 53; KO, 56, 70
 Schlüsselerlebnis, kr II
 Schmarotzer, HU, 53
 schmeicheln, DR, 36
 schmeichler, DR, 36
 Schmiere, BH, 36, HU, 53
 schmieren, KE, 74, kr II
 Schmink, DR, 36; BH, 36, 53; HU,
 53; KO, 56, 70; VD, 24
 Schnaps, DR, 36; HU, 53
 Schnauzer, BH, 36, 53
 Schneefresser, HU, 53
 schneidig, BH, 36, 53; HU, 53; BO,
 55; VD, 24->; KE, 29
 schnitt, kr II
 schnitzel, DR, 36; BH, 36, 53; kr II
 schön, kr II
 schöne Seele, VD, 50, 61, L II

- Schönfilmerei, kr II
 Schöngest, KE, 74
 Schönheitsfehler, kr II
 Schritt, BH, 36
 Schuhplattler, HU, 53
 Schundliteratuur, DV, 1909; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56
 Schupo, BH, 36, 53
 Schutzgebiet, BH, 36, 53
 Schutzhaft, HU, 53; kr II
 schutzhütte, DR, 36
 Schutzstaffel, BH, 36, 53
 Schwadron, BH, 36, 53
 Schwamm drüber, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56; VD, 50, 61, L II; JA, 50
 schwärmen, DV, 1909; DR, 36
 schwärmerisch, BH, 36, 53; KO, 56
 Schwarzarbeit(er), BH, 36
 Schwarzahörer, BH, 36
 Schwarzseher, BH, 36
 schwebebahn, DR, 36
 schweifreim, DR, 36
 schwellvers, DR, 36
 Schwerindustrie, BH, 36; HU, 53
 Schwung, DV, 1909; DR, 36; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; JA, 50; VD, 61->; kr II, III
 sehnen, DV, 1909
 Seitenhieb, DR, 36; BH, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Sehnsucht, DV, 1909; DR, 36; BH, 36, 53
 Sekt, BH, 36, 53; HU, 53
 Selbstzweck, DV, 1909
 Sennhütte, BH, 36, 53
 Sezession, VD, 50, 61, L II
 Sinnggebung des Sinnlosen, kr II
 Sitzkrieg, HU, 53
 so wie so, BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50, 61, L II; KE, 74; kr II, III
 Sollwert, CTT
 sommerfrische, DR, 36
 Sondermeldung, HU, 53
 spazieren, HU, 53
 Sperrmark, BH, 36; HU, 53
 Spielerei, DV, 1936; HU, 53; KO, 56, 70; kr II, III
 spielmacher, KE, 74; kr II, III
 spiessbürger, DR, 36; VD, 50, 61, L II
 Spiesser, VD, 50, 61, L II
 Spitzenbeträge, HU, 53
 sprachgefühl, DR, 36
 Spritzguss, BH, 53
 sprudelnd, DV, 1909
 Staatspolizei, OT, 75
 Stahlhelm, BH, 36, 53; HU, 53
 Stammgeschäft, HU, 53
 Ständchen, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70
 Steckbrief, BH, 36, 53
 Stehgeiger, BH, 36, 53; VD 50, 61; kr II
 steinreich, kr II
 Stelldichein, BH, 36
 stiefel(en), KO, 56, 70
 Stift, HU, 53
 Stillblüten, HU, 53
 stillhalten, HU, 53
 Strapazen, DR, 36; BH, 36; HU, 53; KO, 56, 70; WNT, 1940; VD, 50, 61->; VE, 68; WE, 73; KE, 51->; kr II
 Streber, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 24->; KE, 29->; JA, 50->; WE, 73; kr II
 Streberei, kr II
 streckvers, DR, 36
 Streikbrecher, BH, 36; VD, 24
 Sturm und Drang, DR, 36; BH, 36, 53; BO, 55; KO, 56, 70; VD, 50, 61; L II
 Sturmabteilung, BH, 36, 53
 süsser Pöbel, VD, 50, 61, L II
 Tanzfunk, BH, 36, 53; HU, 53
 Tarnkappe, DR, 36; HU, 53
 Taschenspieler, HU, 53
 Tatbestand, BH, 36; HU, 53
 Taube, BH, 36, 53
 Tendenz, DV, 1909; BH, 36, 53; HU, 53
 Tingeltangel, DR, 36; HU, 53
 Tonfilm, BH, 36; HU, 53
 Tonmeister, BH, 36, 53; HU, 53
 Treppenwitz, BO, 55
 Treuhänder, HU, 53; VD, 50, 61, L II
 Tropenkoller, BH, 36
 trotz alledem, VD, 50, 61, L II
 tüchtig, kr II
 Ueberbewertung, HU, 53
 Ueberfremdung, HU, 53
 übergeschnappt, DR, 36
 überhaupt, DV, 1909; DR, 36; BH, 36, 53; GR, 46; HU, 53; BO, 55;

- KO, 56, 70; KE, 29->; JA, 50; VE, 68; WE, 73; kr II
- Uebermensch, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; KE, 29; JA, 50; VD, 61->; VE, 68; WE, 73; kr II
- Uebernahmssätze, HU, 53
- überorganisiert, Veering
- Ueberschuldung, HU, 53
- Ueberschuss, HU, 53
- überschwenglich, DV, 1936; DR, 36
- Ueberspitzung, kr III
- Uebertrag, HU, 53
- überwachen, OT, 1941
- umspielt, kr II
- Umwelt, GR, 46; kr II
- Umwertung aller Werte, JA, 50; VD, 50, 61, L II; kr II
- unbedingt, BH, 36, 53; KO, 56, 70
- unheimisch, BH, 36, 53; HU, 53; KO, 56, 70; kr II
- unheimlich, DR, 36; kr II, III
- Unheimlichkeit, kr II
- Unterbewertung, HU, 53
- Unterbilanz, HU, 53
- Untergrundbahn, BH, 36, 53
- untermenschen, kr II
- unverfroren, DV, 1909; DR, 36; BH, 36, 53; GR, 46; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70, kr II
- Urbarmachung, HU, 53
- Urheber, DV, 1909; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70
- Valutaschwein, VD, 50, 61, L II
- veranlagt, kr II
- Verdiesseitigung, GR, 46
- Verdrängung, BH, 36, 53
- verelendung, DV, 1909, kr II
- verfremdend, kr II
- Verhältnis, DV, 1909
- (levens-)verneinend, GR, 46
- vernunftgemäss, kr II
- verrückt, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; KE, 21-35
- Verschachtelung, HU, 53
- verschleifung, DR, 36
- verschmierend, kr II
- verspiessbürgerlich, DV, 1909
- völkisch, GR, 46
- volkstümlich, DV, 1909, kr II
- voraussetzungslos, DV, 1909
- Vorfürhdame, BH, 36
- vorschriftmässig (sic!), BH, 36
- wahlverwandschaft (sic!), DR, 36
- Währung, HU, 53
- Walzer, HU, 53
- waltzerkönig (sic!), DR, 36
- wanderjahre, DR, 36; VD, 50, 61, L II
- wanderlust, DR, 36
- Wandervogel, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53
- was sich liebt, das neckt sich, DR, 36
- wecken [verduurzamen], DR, 36; BH, 36, 53; KO, 56, 70
- Wehrmacht, HU, 53
- Weihnachten, BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55
- Weihnachtsstollen, HU, 53; KO, 56, 70
- weltanschauung, DR, 36
- weltfremd, GR, 46; BH, 53; KO, 56, 70
- Weltfremdheit, kr II
- weltgeist, DR, 36
- weltmann, DV, 1909
- Weltmeister, HU, 53
- Weltschmerz, DR, 36; BH, 36, 53; HU, 53; BO, 55; KO, 56, 70; GR, 53; VD 24->; KE 29->; VE, 68; kr II
- Weltwirtschaft, HU, 53
- wichtigtuering, kr II
- Wichtigtuering, VD, 61->; KE, 61->; kr II
- wie du mir, so ich dir, VD, 50, 61, L II
- Wiedergutmachung, OT, 75; kr II
- Wille zur Macht, kr III
- Windjacke, BH, 53; VD, 50->
- Wirbel, HU, 53
- Wirkungsgeschichte, kr II
- Wirtschaftler, HU, 53
- Wirtschaftswunder, kr II, III
- Witz, BH, 36, 53
- witzblad, DR, 36
- wonne, DV, 1909
- Wortspielerei, kr II
- wunderbar, KO, 56, 70
- würde, bürde, DR, 36
- Zahnradbahn, BH, 36, 53; HU, 53
- Zeitgeist, DR, 36
- Ziemlich, BH, 36, 53
- Zugeknöpftheit, DV, 1909
- zum Beispiel, HU, 53; KO, 56, 70
- Zwangswirtschaft, kr II
- Zweck, kr II
- Zweigstelle, HU, 53

BEKNOPTE BIBLIOGRAFIE

- Bos, *De Vreemde Woorden*, Amsterdam, 1953³.
- De Vooy, *Nedersaksische en hoogduitse invloeden op de Nederlandse woordvoorraad*, Verzamelde Taalkundige Opstellen III.
- De Vooy, *Duitse invloed op de Nederlandse woordvoorraad*, Amsterdam, 1946.
- De Vooy, *Duitse invloed op het Nederlands* (1909) V.T. opst. II.
- Fijn van Draat, *Vreemdelingen, vreemde woorden en gezegden bij beschaafde Nederlanders in gebruik met hunne Engelse equivalenten*, Zutphen, 1936.
- Geerts, *De nominale klassifikatie van ontleningen*, Ntg. 1970, Van Haerlingen-nummer, p. 43 vlg.
- Gerlach Royen, *Ongaaf Nederlands*, Amsterdam, 1946³.
- Gerlach Royen, *Taalpanoptikum*, Utrecht, Brussel, 1948.
- Gerlach Royen, *Taalrapsodie*, Bussum, 1953.
- Goossens, *Was ist Deutsch – und wie verhält es sich zum Niederländischen?* (Nachbarn, 11), 1971.
- Guiraud, *Les mots étrangers*, P.U.F., 1965.
- Huizinga, *Handboek voor vreemde woorden*, Zutphen, 1953.
- Koster, *Oorlogswinst der Nederlandse taal*, Ntg., XII (1918), p. 302.
- Mak, *Oorlogswinst der Nederlandse taal*, Ntg, 1945, p. 163 vlg.
- Onze Taal*, 1932-1975.
- Van Dam, *Nederlands en Duits*, Lev. T. 1932, 145 vlg.
- Van Haeringen, *Nederlands tussen Duits en Engels*, Den Haag, 1956.
- Veering, *Mogelijkheden en Moeilijkheden van Taalverzorging*, Delft, 1966.